

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTA LUNARA

An. XVI

S U M A R U L

1936

I. Articole și studii.

	Pag.
<i>I. Agârbiceanu</i> : Artă și morală	14
„ Optimismul creștin	328
<i>I. Balan</i> : Codificarea dreptului canonic oriental	35, 217
„ Un martor al credinței noastre (Preotul David din Voila)	85
„ Un sinod diecezan necunoscut de sub Rednic	283
<i>Dr. Alex. Borza</i> : Doctrina evoluțiunii și credința	160, 201
<i>Nicolae Brînzeu</i> : Unificarea religioasă și politica lui Mihai Viteazul	27
„ Răspuns la o anchetă în chestia antagonismului dintre cele două biserici românești	78
„ Unirea cu Roma și emanciparea Românilor din Ardeal și Banat de sub ierarhia sârbească	262, 351
<i>L. Chinez</i> : Să nu-i smintim pe tineri	364
<i>I. Corotanu</i> : Știință și filosofie religioasă (Considerații marginale)	592, 655
<i>E. Lemenyi</i> : Sf. Pavel și misterele păgâne	427
<i>Alex. Lupeanu-Melin</i> : Sufletul românesc din școalele Blajului. Leul dela Șișești	464 720
<i>V. Macaveiu</i> : Reluăm o tradiție	1
„ La jubilei „Astrei“	505
„ Prolegomena pentru o viitoare ediție a Psaltirii românești	673
<i>T. Malai</i> : Rătăcirii savante	9
„ Naționalism și internaționalism creștin	134
<i>Șt. Manciu</i> : Dicționarul geografic al Ungariei dela 1851 și Românil	100
„ Sate din preajma frontierei apusene la 1851	207
„ Contribuția Bucovinei la înzestrarea liceului din Blaj	510

	Pag.
Șt. Manclulea: Redeschiderea liceului din Blaj la 1850	644
G. Mânzat: Vechile mănăstiri din ținutul Someșului	583
I. Miclea: Religie și cultură	142
" Cum se scrie viața lui Isus (In legătură cu noua carte a lui Fr. Mauriac)	271
" Zeități moderne	406
Dumitru Neda: Libertate sovietică	40
" Tu ești Petru...	65
" Tolstoi, anarhistul cucernic	222
" Euthanasia	277
" Bolșevism și creștinism	445
" Mișcarea stăkhanovistă	535
" Hristos ori Varava?	613
" Fericii sunteți săracilor	684
Mitrop. Alex. Nicolescu: Solie de Crăciun	641
Z. Pâclișanu: Vechi vizitații canonice în Ardealul veacului XVIII	22, 92, 153
" Aiureli criminale	189
" Evoluția dogmatică a creștinismului până la a. 325	340
" Mărunțișuri istorice	390, 516, 699
Aug. Popa: Filmul actualității	4
" Pentru o politică a familiei	129
" Intre libertate și autoritate	193
" Pentru încreștinarea politicii	257
" Religia și politica	321
" Contra violenței	385
" Tragedia Spaniei	577
Dr. Nicolae Popa: Un moment etic-moral. (Legiferarea avor- tului în noul cod penal)	68
" Sugestia în practica politică (Incercare de critică socială)	433
Iullu Rațiu: Umorul Sfinților	526, 621, 707
Dr. Coriolan Suciu: Din revoluția lui Horia	727
Aloisie L. Tăutu: Efrem Banyanin, pretinsul episcop ort. al Orăzii — unit	600

II. Oameni și fapte

R. Brateș: Ceva despre universalitatea Romei 299. — **N. Iorga**
și literatura română 471.

N. Brinzeu: La chestiunea antagonismului ortodox-unit 242. — Politica Scaunului Papal 551.

L. Chinezu: Acțiunea catolică în veacul al IV-lea 474. — Intențiuni dubioase și expresiuni nenorocoase în manualele de istorie 548.

Cultura Creștină: Concepția creștină și avortul în noul cod penal 231. — Bucuria Sionului nostru 546

Ștefan B. Dragu: Pentru organizarea fetelor 304.

I. Lazar S. J.: Tragedia mexicană 234.

Al. Lupeanu: Un an dela moartea mitrop. V. Suciu 45.

Al.: Episcopii R. Ciorogăriu și N. Ivan 114.

Al. M.: Testamentul unui învățat (dr. Ștefan Minovici) 55.

V. Macaveiu: † Alex. Ciura 172. — Concepția creștină în opera lui R. Wagner 737.

Ștefan Manciulea: Din vremile trecute 177.

Ion Mocanu: Supărarea S. Sale Patriarhului Miron 297.

D. N.: La moartea lui Fotios II 53. — Sfântul chinovit din Jarrow 56 — Condițiile prealabile ale unirii 112. — Dela Românii ce se pierd 118 — Nădejdea Rusiei pravoslavnice: Roma 175. — Vechiul proiect de un're între Rusia și Roma 181. — Mirean apostol 238. — Spania sub stăpânia „Frontului Popular“ 308 — G. K. Chesterton 374. — Spectre hajdudoroghiste 482. — Omul Sovietelor din 1936, 555. — Literat și om de afaceri 630. — „Părintele Sărărilor“ 631. — Bolșevism alb 742.

Z. Păclișanu: Locul morții lui Gh. Șincai 476.

A. P.: Filmul Grosz-Cagero 116. — „Sângele organismului economic“ 117. — Ne plere neamul 232. — Reforma salariilor 376. — Prima enciclopedie despre cinematograful 468. — Înaintea serbărilor „Astrei“ 485. — Educație integrală 558 — Spre încreștinarea universității 626. — Călăi și martiri în Spania 628. — Mesajul de Crăciun al Sf. Părinte 733. — Apelul Regelui 735. — Comentariu la o crimă 740. — Congres teologic panortodox 756.

Dr. Nicolae Popa: Medici catolici și „medici creștini“ 478.

Traian Popa: Locul nașterii lui Petru Maior 371.

Tellus: Moartea card. A. Lépicier 307.

Gavril Todica: Copii oropsiți 237.

Ioan Vultur: Paul Bourget 51. — Suflu nou 240. — P. Laccordaire 744.

III. Insemnări

A. L.: Liturghierul Mitropolitului Teofil al Bălgradului 488. — Epitaful lui Timoteiu Cipariu 491.

A. P.: Contra exagerării sportive 492. — De ce sunt calomniate preoții? 632. — Unicul obstacol adevărat 632. — Un document prețios 458.

Z. P.: Unde sunt actele vechilor sinoade? 489

D. N.: Insecte de-acum 200 000 veacuri 490. — Recunoștință masonico-bolșevică 561. — Marii „înțelepți“ ai lumii ei în de ei 562. Biserici și regi catolici-francmasoni? 563 — Shakespeare, odrasla unei familii catolice 564 — Păcatul se plătește scump 566. — Frontul rugăciunii 633 — Apostolie pe calea presei 634. — Operă satanică 634. — Știință și credință 759. — Sistem de premii pentru nașteri 760. — Biserici noi în vechiul continent 761. — „Supremul săbor al înțelepciunii omenești“ 762 — Zile răsăritene 763.

I. Vultur: Literatura agiografică 560

IV. Cronici

a.: Congresul Astrului 58. — Primul congres de teologie pan-ortodox 60. — Teologie pentru mireni 124. — Cultul violenței 124. — Cărțile de școală 125. — Nedreptățirea clerului 128. — Pacea în primejdie 183. — Surpătorii autorității 185 — Zile gre'e în Spania 190. — Moartea episcopului de Argeș 246. — Note la un congres 248. — Episcop auxiliar la Alba-Iulia 252. — Nemesis 252. — Primejdia sectelor 311. — Noul vlădici ortodocși 311. — Pericolul roșu 312 — Rotary-Club 314. — Ne întrec Sovietele 314. — Surpriza din Belgia 317. — Apelul „Astrei“ 379. — Incendiarii 380. — Neliniștea spaniolă 381. — Noui metode comuniste 382 — Noua Portugalia 382. — „Pax Romana“ în congres 493. — Sensul Olimpiadei 494. — Naționalizarea industriei de războiu 496. — Ravagiile sterilizării 497. — Caleidoscop confesional 498 — Sionism și fascism 499. — Spovedania și medicina 499. — Neliniștea omului modern 500. — Democrație în Rusia? 501. — Credincioșii au copii mulți 570. — Examenul de conștiință al Societății Națiunilor 573 — Calea unirii 635. — Acțiunea socială a catolicismului 636. — Din capitulările bolșevismului 639. — Tăria britanică 765. — Morala și reclamele 766. — Realegerea lui Roosevelt 767. — Infrățire cu anglicanii 769. — Deparazitare necesară 771. — Cazul Salengro 773

al.: Tineretul și cinematografele 123. — Razele morții 127. — Statistică sinistră 128.

im: Censurarea filmelor 186 — Merejkovski despre citirea Bibliei 187. — G. Masaryck ateu? 191.

m: Pomenirea Papei Silvestru I 61.

n: Artă națională și catolicism 58 — Conveniri irenice 60 — Studențimea catolică cehoslovacă la lucru 61. — Mireni la culmea datorințelor creștine 61. — Dragoste cu sila 62. — Un veac dela unirea Lugojului 121. — Apostolie rodnică 125. — Școala care lipsia 126. — Pius XI văzut de un eterodox 127. — Hitlerismul și presa catolică 127. — Ingineri creștini 127. — Cateheză prin poștă 183. — Papa canonizărilor 184 — După zece ani 188. — Fotios II și biserica Romei 189. — Lecția niponă 189. — „Propaganda Fide” 191. — Filosofia vieții 246 — Cenușarii în treabă 247. — Papa și mișcarea împotriva tuberculozei 249. — „Bani de conștiință” 250 — Jocuri de noroc și morala 250. — Catolicismul și extremele 251. — Tineret eroic 253. — Infrățire prin credință 253. — Un veac de apostolie 254 — Oswald Spengler 315. — Emigrația sionistă 316. — Anuario Pontificio 316. — Invie vechiul „Studion” 317. — Două măsuri 318. — Om și mașină 319. — Miva 319. Educație sovietică 319. — Front comun 381. — Basilianii la Nicula 493. — Acțiunea Catolică spaniolă 495. — Lumină din Africa 497. — Hotărârile dela Velhrad 497. — Sporesc idealistii 498. — Misiuni ambulante 501 — Cruciada cea mai necesară 568. — Jertfele bolșevismului 568 — Stakhanoveți în sutană 570. — Protest cu efect 571. — Papa și tragedia spaniolă 571. — Lucrul care trebuie 572. — Bilanț îmbucurător 573. — Apostolie neobișnuită 573. — Praznicul săracilor 574 — Cancerul se va vindeca? 574. — „Cred în vindecările miraculoase” 574. — „Industrii” rentabile 575 — Esperanto în slujba Bisericii 575. — In slujba unui ideal 635. — Dușmanul din casă 636. — Grijă de cei mici 637. — Cetățeni cu noroc 637. — Eroismul săracilor 637. — Toleranță sovietică 638. — Știința contra credinței? 638. — Portugalia de azi 638. — Două decenii de muncă 764. — In plin progres 765. Nouă internațională 767. — „Regele tunurilor” 768. — Bolșevismul și familia 769. — Operă de contra-balansare 770. — Apostolie pe unde electrice 772. — Creștinism organizat 772. — Indărăt la țară! 773.

nb: Când a murit Sf. Pavel? 187.

p: Domnul Onisifor nu se astâmpără 59. — Onisiforisme 122, 184, 247, 313, 379.

Cultura Creștină: Noul Nunțiu Apostolic a sosit în țară 567.

V. Bibliografie

Liviu Chinez: Sămănătorul I. de Nic. Brinzeu pag. 503.

Al.: Pictorul Oct. Smigelschi, de Virgil Vătășianu 502. — Atlasul Lingvistic Român 774. — Fraților Alexandru și Ion Lapedatu 777.

Ștefan Manciulea: Principiul Naționalităților de R. Șeișanu 62. — George Pop de Băsești de I. Georgescu 255.

Dumitru Neda: Granița de Vest de Șt.nc Malulea 326 — Anuarul Orfelinatlui gr. cat. român din Blaj, de Iacob Popa 576. — Calinic Miclescu, de Raymond Netzhammer 640.

Z. Păclișanu: Bibliografia română-ungară Vol. III de Dr. A. Veress 191.

p.: Tragedia neamului românesc I. de C. Nicolau-Stroești 776.

Aug. Popa: Acțiunea Sf. Scaun în România de acum și de întodeauna, de M. Theodorean-Carada 383.

E. 00,

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

BLAJ

ANUL XVI. IANUARIE 1936

NR. 1.

Cultura Creștină

COMITETUL DE DIRECȚIE:

Victor Macaveiu, președinte; Ioan Agârbiceanu, Ioan Balan, Nicolae Brinzeu, Alexandru Lupeanu, Titus Malai, Zenovie Păclișanu, Augustin Popa, Aloisiu Tăutu, membri. — Secretar de redacție: Dumitru Neda.

Abonamentul

Un an	Lei 300
Instituții, autorități și străinătate	" 500
Preoți, profesori, învățători, studenți	" 250
Exemplarul	" 25

Redacția și Administrația: BLAJ

SUMARUL

VICTOR MACAVEIU: *Reluăm o tradiție*

AUGUSTIN POPA: *Filmul actualității (Fantoma războiului — Preoțime nouă — Pacea confesională — Tita Cristescu)*

TITUS MALAI: *Rătăcirii savante*

IOAN AGÂRBICEANU: *Artă și morală*

ZENOVIE PĂCLIȘANU: *Vechi vizitații canonice în Ardealul veacului XVIII*

NICOLAE BRINZEU: *Unificarea religioasă și Politică lui Mihai Viteazul*

IOAN BALAN: *Codificarea dreptului canonic oriental*

DUMITRU NEDA: *Libertate sovietică*

OAMENI ȘI FAPTE

AL. LUPEANU: *Un an dela moartea mitropolitului Suceu*

IOAN VULTUR: *Paul Bourget*

D. NEDA: *La moartea lui Fotios al II-lea*

AL. M.: *Testamentul unui învățat (dr. Ștefan Minovici)*

D. N.: *Sfântul chinovit din Jarrow*

CRONICI — INSEMĂRI

Congresul Astrului — Artă națională și catolicism — Domnul Onisifor nu se astâmpără — Primul congres de teologie panortodox — Conveniri irenice — Studențimea catolică cehoslovacă la lucru — Pomenirea Papei Silvestru I. — Mireni la culmea datorințelor creștine — Dragoste cu slla

BIBLIOGRAFIE

Romulus Seisănu: *Principiul naționalităților* (Ștefan Mancinlea)

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

B.A.L.
P. 65.

PRO DOMO

RELUĂM O TRADIȚIE

„Cultura Creștină“ a apărut întâia oară la 1911. Profesorii de atunci dela teologia din Blaj s'au crezut datori să-i dea viață.

Era înainte de marele război mondial. Și eram încă sub stăpânirea austro-ungară. Nu aveam nici atunci o revistă a noastră, în care problemele concepției de viață să poată fi discutate și expuse în lumina crezului genuin creștin și, în același timp, în lumina intereselor noastre naționale românești. Nu aveam o revistă pentru atâtea comori culturale, care stau ascunse și azi în arhivele și bibliotecile Blajului. — Și ne lipsia, în bună parte, organul prin care, în chip mai documentat și mai larg, să se poată face și o apărare împotriva atâtor tendințe dușmănoase bisericii noastre și neamului nostru.

Am pornit atunci cu curaj și cu încredere. Cu încredere în ajutorul Domnului, cu încredere în cititorii, cari ne-au înțeles și ne-au apreciat intențiile, gândurile și munca.

Și vreme de 16 ani, „Cultura Creștină“ a umplut într'adevăr un gol în educația și în viața sufletească a cititorilor ei și în viața culturală a bisericii și neamului nostru, reoglindind și reprezentând, toată vremea, idealurile și preocupările Blajului. Preocupări de știință și morală creștină și de fanatism național, cu probleme de actualitate și cu reîmprospătări și reînvieri ale trecutului. — Colecțiile celor 16 ani ne sunt mărturie și dovadă!

„Cultura Creștină“ a supraviețuit și marele războiu, cu toate mizeriile și greutățile vremilor. Și a putut să salute și zorile României întregite, și anii ce au urmat, până la 1926.

Cei ce au fost dela început între întemeietorii ei, rând pe rând au fost furați de alte îndatoriri, de alte chemări, de munca așa de imperios reclamată pe alte tărâmurii ale noiei așezări ro-

mânești. Iar generația mai tină ră țeșită din tranșeele rășboiului nu îndrășnia încă să se angajeze la preluarea unei moșteniri împreunate cu mare răspundere. Și de aceea, „Cultura Creștină“, cu sfârșitul anului 1926, a încetat de a apare.

*

Dar lipsa unei reviste în genul „Culturii Creștine“ a continuat a se resimți. Golul rămas pe urma încetării apariției sale nu a putut fi umplut, nici de gazetele noastre bisericăști, nici de încercările — răsărite ici colo, la centrele episcopiilor noastre, ori airia — încercări, unele de talent, pornite cu același avânt și dragoste de biserică și neam. Am resimțit aceasta lipsă cei ce astăzi ne-am angajat la reînvierea revistei. Și a resimțit-o multă lume, care a cerut mereu, cu graiul, și prin slovă scrisă ori tipărită, ca să se reia firul unei frumoase tradițiuni, a unei reviste a noastre.

Și, într'adevăr, cauzele, cari au dat îndemnul primei apariții a „Culturii Creștine“, ni se pare, că dăinuiesc și astăzi. Cuvântul „căt-re cetitori“ scris cu 25 de ani în urmă, în fruntea primului număr din „Cultura Creștină“, este de o actualitate surprinzătoare: ar putea să fie scris astăzi! Sunt aproape aceleași gânduri, aceleași preocupări, aceleași nevoi și îndemnuri. În măsură sporită însă!

Pentru că haosul de idei este și mai mare în lumea de azi. Pentru că în minșile oamenilor de astăzi confuzia este și mai adâncă. Pentru că încercările și nizuinșele de a întuneca istoria și rolul din trecut al Blajului sunt și mai stăruitoare. Pentru că lupta împotriva bisericii unite a luat forme și mai acute, și armele de atac sunt și mai fără de scrupule, decât în trecut.

De altă parte, în cadrele României întregite, chemarea și rostul bisericii unite nu se mai restrânge la patrimoniul nașional și religios mărginit de creștele Carpașilor, ci astăzi este vorba de țara mare, dela Nistru până la Tisa, pentru a cărei asigurare și pentru a cărei veșnică dăinuire trebuie îndreptate toate nizuinșele sufletelor românești. — Or, noi credem, că o anumită îndrumare sufletească, o orientare creștină în toate domeniile vieții particulare și ale vieții de stat, pe care vom încerca a o prinde și a o continua în paginile revistei reînviată, va fi mai în stare să ne asigure acel viitor și acea dăinuire veșnică.

*

Iată de ce, căți-va inși, mai bătrâni și mai tineri, ne-am luat angajamentul moral și material de a reînvia vechea „Cultură Creștină“. — Cu un spor de pagini față de trecut, cu apariție lunară,

— fără a ne gândi să luăm locul altor publicațiuni de acest gen, puse în slujba unor gânduri și preocupări, poate, înrudite, fără a ne mărgini și restrânge la o anumită specialitate științifică, pe care ar urma să o cultivăm în chip deosebit — ne-am gândit, că vechiul titlu al revistei, pe care l-am menținut tocmai pentru acest motiv, concretizează el însuși, în chip admirabil ceea ce este în mintea noastră, aceea ce intenționăm a face și a cultiva: cultură creștină! Cultură creștină, cu toate mijloacele și cu toate ocaziile, în mijlocul neamului românesc! — Și de aceea, în paginile reînviatei reviste vor avea loc toate problemele de viață ale nației și ale bisericii noastre. Toate problemele cari pot să intereseze un cerc de cititori intelectuali, preocupați de a avea orientări sănătoase și de a cunoaște adevărul curat și limpede, în atâtea probleme dela ordinea zilei, fie de ordin intelectual, fie de ordin moral și sufletesc. — Ca fii și ca slujitori ai bisericii unite vom avea neapărat și preocuparea, de a-i sluji și cu condeiul nostru: prin adevăr, pentru triumful adevărului.

Vom prefera, în regulă generală, metoda apologetică celei polemice, tonul și atitudinea dragostei, chiar față de revărsările de ură și dușmănie ale celor de alte păreri.

Cine este de acord cu noi, este binevenit între colaboratori, și binevenit între sprijinatorii revistei. Reluăm o tradiție, și ar fi păcat să ne împotmolim, din lipsă de înțelegere și din lipsă de sprijin.

De o cam dată deci, începem și continuăm. Cu încrederea că Dumnezeu ne va fi de ajutor...

Dr. VICTOR MACAVEIU

FILMUL ACTUALITĂȚII

FANTOMA RĂSBOIULUI bate la porțile Europei. Așa, cum a spus Scriptura: „Veți auzi războaie și vești de războaie...” (Mt. 24, 6). Acum le auzim și ne cutremurăm. — Război însemnează pustiire crâncenă și idioată. Lacrimi, sânge și moarte. Mame zdrobite de durere, văduve, orfani și chilavi la toate porțile. Și peste toate, indescriptibila ruină a sufletelor. Ura și tradairea și hoția; „bestia blondă” scaldându-se în noroiul plăcerilor; lăcomie, invidie și jaf fără frâu. Ceva „nespus de trist și de oribil” (Pius XI).

În fața zărilor însângerate, *Părintele creștinătății, Papa Pius XI* aprinde, din văpaia sufletului său îndurerat, făclia păcii. Face apeluri la conștiința omenirii. Organizează cruciada rugăciunii pe tot globul. Luptă împotriva „uciderii colective, pe calea diplomației și a înțelegerilor internaționale” („Universul” din 19 I 36). Legiuni de suflete nobile, savanți și cărmuitori de noroade, se sbat în același gând. — Se pare că în zadar. Ca un destin implacabil fiara apocaliptică se apropie. În Africa bubuie tunul și sângele curge valuri. Le va înghiți definitiv Sahara, ori doară sunt numai un preludiu? Poate că acolo, în pământul negru, se scrie cu sânge prefața la tragedia „civilizației albe”. Chiar acum, când în depărtatul răsărit Japonia și China încheagă cel mai formidabil imperiu pe care l-a cunoscut istoria omenirii. Să fi avut dreptate Spengler: „Untergang des Abendlandes”?

Cum să se găsească sufletul creștin în aceste văltori sinistre? Cum să le privească și ce are de făcut?

„...*Vedeți să nu vă tulburați...*” ne strigă același glas divin. — Nici lașitate, nici fatalism. Biruim prin Acela, care a biruit lumea. De aceea: sperare contra spem! Mila lui Dumnezeu va face să se înalțe peste noi „cureubeul păcii... abundența păcii, care se naște din adevăr, dreptate, iubire” (Pius XI). Se va sguđui și se va trezi, în clipa din urmă, „cumințenia popoarelor”, cari nu vreau să ucidă și să se sinucidă. — La muncă deci cu toții pentru izbânda nădejzii!

Dar ce avem de făcut? — *Si vis pacem para bellum*, ne spune înțelepciunea lumii. Și, în ce ne privește, noi Românii suntem datori să facem așa. Abia ne-am câștigat dreptatea, cu jertfe de veacuri. Dușmani mulți ne pândesc. Trebuie s'o apărăm cu prețul vieții. Dar, ca lozincă generală, ce capcană îngrozitoare e acest dicton! Doar nici nu face alta lumea noastră decât tunuri și tancuri și avioane și gaze ucigătoare. Ar trebui deci să fie pacea

mai tare ca oricând. În realitate însă, pământul transformat în depozit de arme ce alta poate aștepta decât explozia fatală, catastrofa? — Nu, nu aceasta e calea mântuirii!

„*Fericiți făcătorii de pace...*“ — Deci: pacea trebuie făcută. Ea e o stare de echilibru care se menține prin eforturi, cu trudă. Nu sare deagata din fabricile Krupp și Skoda. Ci se fabrică și ea cu perseverență. În suflete, mai întâi. Infrățindu-ne cu toții în aceeași rugă către Dumnezeu păcii. Așezând pacea în noi inșine. Cultivând spiritul păcii în familie, între prieteni, în neamul nostru. Să dispară dintre noi ura și sămănătorii de vrajbă. Să tacă lăudătorii violenței. — Să susținem apoi, cu convingere, pe toți cari se străduiesc la organizarea păcii între popoare. Liga Națiunilor, în frunte. Nu e prezidată de spiritul evangheliei; o știm. Dar vrea pacea. De aceea, să tacă hulitorii ei. Să amuțească cei cari îi zeflemisesc neputința.

Așa sună și *îndemnul S. S. Patriarhului Miron* către credincioșii ortodocși ai României: „Trebuie să lucrăm mereu în vederea păcii...; la sporul duhului păcii în familie, în societate și în toate acțiunile vieții și față de toți cetățenii...!“ — Se va auzi oare acest îndemn în toată țara? Și la Sibiu? — Să sperăm. Oricum, noi să mergem înainte pe căile păcii: „*Fericiți făcătorii de pace...*!“

*

PREOȚIME NOUĂ vrea să dea Bisericii Papa Pius XI. Chipul ei e zugrăvit în puternica enciclică „*Ad catholici sacerdotii*“, magnificul dar de Crăciun al Pontifului pentru lumea catolică. — „Glas de departe de pământ, spun fiii lumii acesteia. Alte dureri ne chinuie în ceasul de față, alt ajutor așteptăm dela Vicarul lui Hristos!“ — N’au dreptate. Mai întâi și mai pe sus de toate de asta are nevoie lumea noastră: de un nou duh preoțesc. Ne trebuie doar o nouă „ordine socială“. Cine altul ne poate călăuzi la ridicarea ei decât acela care a primit de sus taina „ordinului“, ca să fie purtătorul viu al principiilor de ordine? Și dacă e adevărat că lumea noastră se distramă fiindcă s’a desfăcut de Centrul echilibrului universal, apoi preotul este copcia vie dintre pământ și Cer. Și iarăși: dacă trebuie înviat, în societatea noastră, sufletul creștin din care s’a născut, apoi tot preoțimea are rolul conducător. Ea este doar cu adevărat sufletul universului, „lumina lumii și sarea pământului“.

Pentru această radicală „*instauratio omnium in Christo*“, este necesară mai întâi de toate înnoirea preoțimei însăși. Nu ca și când cea veche, de până acum, n’ar fi fost bună. În general, ea a fost la înălțimea chemării sale. Pentru vremea sa însă. Dar lumea își schimbă mereu fața, cu nebanuită iuțeală. Se învălmășește și se complică nespuse. Pentru a fi stăpân pe sbuciumul ei veșnic nou — mereu nou, dinamic, la zi, trebuie să fie și cărmuitorul ei sufletesc, preotul. Trebuie să fie modern, în înțelesul nobil și plin al cuvântului. Pe acest *apostol, modern și sfânt* în toate fibrele lui, îl înfățișează cele patru capitole mari ale scrisorii papale. —

1. Purtător al divinului în vuetul vremelniceii, preotul de azi, mai mult decât oricând, trebuie să fie „Alter Christus“. Sfințenia vieții și activității, mai pe sus de toate: „căci mai mult decât mirosul de tămâie, mai mult decât strălucirea altarelor și templelor, iubește și dorește Dumnezeu virtutea“. — 2. Iată și virtuțile de căpetenie ale preotului modern: cucernicia, castitatea, obedița și, subliniate în deosebi: *desinteresarea* și *învățătura*. „În mijlocul corupției lumii, în care totul e de vânzare și totul se cumpără, preotul să petreacă desbrăcat de orice interes personal, disprețuind toată lăcomia după câștig pământesc, căutând suflete nu bani, mărirea lui Dumnezeu nu pe a sa“. Apoi: „Preotul catolic este învățător în Israel... Trebuie deci să stăpânească perfect învățătura credinței și a moralei“. Nu numai teolog bun să fie. Să aibă și o temeinică cultură generală: „Să fie modern în înțelesul sănătos al cuvântului; cum este și Biserica, care cuprinde toate vremile, binecuvintează și promovează toate pornirile sănătoase, și nu se sperie nici de cele mai îndrăznețe progrese ale științei, să fie numai adevărată știință“ — 3. Nu toți sunt potriviți pentru această misiune uriașă. Numai cei chemați. Deci: grijă mare la semnele vocațiunii și la pregătirea clerului tânăr. — Colaborarea cu *apostolia mirenilor* trebuie ținută și ea în mare cinste și pregătită stăruitor. — 4. În urmă, mijlocul cel mai rodnic pentru lucrarea și păstrarea sfințeniei vieții, acel „unum necessarium“ mai pe sus de toate, sunt *deprinderile duhovnicești*, dese și strict reglementate.

Facă Domnul ca suflet nou, elan și energie nouă să răsară din această nouă făclie a adevărului, aprinsă de urmașul lui Petru. — Ca să se înouiască fața pământului!

PACEA CONFESIONALĂ e primul pas spre unirea cea mare a Bisericilor creștine. Din fericire, rugăciunile neîncetate ce se fac în acest scop încep a-și da roada: mergem hotărât spre destindere, spre apropiere.

Aceasta a constatat-o *Pr. C. Dron*, într'o frumoasă cuvântare ținută la Radio și publicată în „Universul“ din 19. I. 36. A invocat dovezi convingătoare. Mai întâi, de remarcat faptul semnificativ că cei mai dornici de unire sunt cei cari s'au abătut mai mult dela adevărul creștin: protestanții. Ei sunt promotorii tuturor „alianțelor“ și „congreselor“ de unire. Apoi, *manifestul celor „douăzeci de personalități protestante de primul rang din America*, numeroși preoți și intelectuali“, cari cer revenirea la unitatea creștină [mai exact: unirea cu Roma!]. Alt semn al vremii: „un învățat cleric al Bisericii catolice, *abatele Couturier*, a trimis Patriarhiei române o scrisoare, rugând să se publice în revistele ortodoxe un articol al său despre unirea bisericilor, pentru reușita căreia propune și o „săptămână de rugăciune“ comună. De altă parte, o apologetică ortodoxă stăruie și ea pentru ideea păcii, în vederea unirii. — Am putea adauga la spusele *Pr. Dron* și noul „îndemn“ al *S. S. Patriarhul Miron* la pacea pe toată linia, deci și pe teren confesional, în interesul superior al neamului.

Profund regretabil că acest duh nou n'a reușit să treacă și Carpații. La Sibiu și la Cluj e necunoscut. Aici nu se urmărește porunca cea mare a Mântuitorului, ci o unire restrânsă la granițele țării noastre, echivalând cu suprimarea Bisericii rom. unite. Nu pacea se caută, ci lupta și biruința, cu mijloace de cari e mai bine să nu vorbim. Este, de sigur, o mare greșală și împotriva evangheliei, dar și împotriva scopului urmărit. Să sperăm însă, că va fi de scurtă durată. — De neînțeles este însă „*Universul*“. Același ziar care a publicat pomenitele indemnuri la pace, în editorialul său din 6. I. 36. prezintă „unificarea națională și bisericască“ într'o formă cu totul bizară. Nu vede nici el mai departe de... Sibiu. Cere, simplu, „unificarea religioasă a Românilor în cadrul ortodoxismului“. Adecă: tot suprimarea uniților. Și ce argumentare chinută, Doamne Dumnezeule! „Apelul celor 20 personalități protestante din America“ îl publicase câteva zile mai înainte, corect: era motivat cu „falimentul moral al protentantismului“ și în concluzie cerea unirea cu Roma. Acum, în editorial, mobilul ar fi fost numai înmulțirea primejdioasă a sectelor, de teama cărora se propune „unificarea Bisericilor creștine în favoarea celei dominante, care dispune de mai mulți credincioși“. O foarte transparentă... modificare a adevărului în favorul tezei. Deși se știe prea bine, că în America nici vorbă de „Biserică dominantă“; și că cei mai mulți credincioși îi are Biserica protestantă; și totuși s'a cerut unirea cu Roma. — Mai afirmă apoi „*Universul*“ că unirea dela 1700, din Ardeal, este opera ungarilor, cari au urmărit prin aceasta desbinarea noastră politică. Când adevărul este, că unirea s'a făcut tocmai împotriva ungarilor; că ea la început n'a fost de loc o desbinare, deoarece tot Ardealul a îmbrățișat-o și că despărțirea de mai târziu are iarăși cu totul alte cauze, cari numai binecuvântate nu se pot numi nici din punct de vedere religios și nici național românesc. „*Universul*“ să nu știe aceste adevăruri elementare? Cu neputință! Atunci, de ce vrea să se compromită? Numai pentru a sumuța la ceartă în numele păcii?

Din parte-ne am adauga numai atâta: unirea religioasă e un lucru sfânt. Ea trebuie lucrată în curățenia inimii și cu infinit respect față de Adevăr. Și neapărat, înainte de toate: în spiritul păcii!

*

TITA CRISTESCU, fata plăpumarului comunist din București, a murit subit, la un miez de noapte. Senzație enormă. Sinucidere ori asasinare? Mister. Deslegarea nici nu ne interesează. „Cazul“ în sine însă nu poate fi trecut cu vederea. E prea bogat în învățăminte. E cea mai scabroasă frescă de moravuri pe care ne-a dăruit-o, în vremea din urmă, Sodoma noastră națională. În același timp o crâncenă concretizare a pierzării la care ajung cei fără Dumnezeu: omul, familia, societatea.

Tita era frumoasă. Foarte frumoasă. Era „miss“. — Asta i-a fost pierzarea. Frumuseța a smuls-o din mediul ei firesc, de trai modest și, poate, mulțumit, aruncând-o în sfera luxului amețitor

și a plăcerilor fără frâu. Iar „valurile desmierdărilor“ s'au dovedit încă odată „grele de purtat“. Nefericita „miss“ s'a înecat în ele. Asasinată ori sinucisă, ea e victima propriei frumuseți trupești. — Fiindcă i-a lipsit frumuseța sufletească corespunzătoare; indispensabilă pentru menținerea echilibrului. Era o „gâsculiță“. N'avea o concepție de viață. N'avea morală. Sau dacă a avut una, apoi aceasta era cea a pământului, a „Internaționalei“ comuniste, în sunetele căreia a fost așezată în mormânt. — Numai pe aceasta a putut-o învăța în familie. Și e groaznică această „morală proletară“, antiburgheză. Familia comunistului întreagă, cu toate ramificațiile ei, se bucura de înălțarea Titei pe scara pierzării. O favoriza. Mai mult: o exploata. Ca muștele pe cadavru, așa trăiau cu toții din vânzarea cărnii proaspete a odraslei nenorocite. — Oroare!

Și iarăși oroare! — În jurul Titei e un dans fantastic al milioaneilor. Un om din „lumea bună“, tată de familie, risipește averi uriașe pentru o patimă păcătoasă. În văzul și cu știrea tuturor. Totuși este prețuit, stimat, primit în toate părțile, în cele mai înalte cercuri. — Și lumea știe că domnul inginer are leafă modestă. Că milioanele risipite nu se câștigă pe cale curată. Ci la lucrările publice, cari i-se dau cine știe cum, realizează „beneficii“ incredibile. Din sărăcia țării. — Sărmană țară!

Țara. Ce face țara în fața acestui tablou? Ce face „opinia publică“ reprezentată prin presă? — Țara se amuză. Zi de zi înghite, cu bolnavă lăcomie, „senzaționalele amănunte“ din drumul tragic al victimei. Noroi întins zi de zi pe pagini uriașe, cu și fără ilustrațiuni. S'au găsit în aceste săptămâni și oameni cu suflet mare, cari au făcut danii princiare binelui de obște. Gestul lor a trecut aproape neobservat. Nu mai era loc în gazete. Erau pline toate, cu „misterul morții...“ — Ce școală teribilă de corupție! Acesta să fie rolul adevărat al presei?

Societatea noastră „cultă“ înoată în plină mocirlă morală. Face școală sistematică pentru descompunere. — Dacă aci nu se ridică, grabnic, un suflu de înnoire sufletească, de refacere morală, sfârșitul nu poate fi decât soarta Sodomei.

A. P.

PROBLEME-STUDII-DOCUMENTE

RĂTĂCIRI SAVANTE

De 19 veacuri stă crucea lui Isus înfiptă în mijlocul pământului, piatră de hotar între barbarie și civilizație, între întunec și lumină. Dela Mântuitorul se numără anii istoriei până azi, fiindcă Dănsul este axa destinului întregii omeniri. — După amurgul rătăcirilor savante se ivesc zorile adevărului creștin.

Istoria care nu știe să enumere decât cruntele isprăvi ale popoarelor și gloriile prea omenesti ale războaielor, este, dacă nu falsă, în tot cazul incompletă, pentru că nu înregistrează cea mai sublimă biruință a veacurilor: înobilarea sufletelor prin forța divină a Legii creștine. Avea dreptate *Nicolai Berdiaeff* când stabilea: „Ca să fim obiectivi, va trebui să ne reamintim toate marile biruinți repurtate de popoarele creștine în istoria lor, asupra lor înșile, grație creștinismului, să ne reamintim cari au fost eforturile lor dramatice pentru a-și învinge vechea lor natură, păgânismul lor ancestral, antica lor barbarie, instinctele lor groșiere.“

Neamurilor cari stăteau în bezna întunerecului și în umbra morții, iată „lumină mare“ le-a răsărit. Ca o columnă de foc dumnezeesc, focul Spiritului Sfânt, întreg oceanul nețărnut al iubirei Cerului, a luminat intens drumurile evangheliei noi, menită să înalțe omenirea decăzută.

După căderea în păcatul original — ne-o spune *Pascal* — noi oamenii suntem regi detronați (*rois détrônés*), cărora le-a alunecat purpura. Numai astfel se pricepe valoarea necuprinsă și puterea cu adevărat dumnezeiască a operei soteriologice îndeplinită de Fiul lui Dumnezeu pentru înălțarea și fericirea oamenilor. În această ordine de idei creștinismul se poate numi, pe bună dreptate, religiunea suferinței, dar niciodată a pasivității, căci caracteristica esențială, în toată structura spiritualității creștine, este tocmai spiritul luptei eroice. Până și în arta creștină din toate veacurile, precum o constată într'o operă recentă *Clemens*

Gahlen, remarcăm, ca idee fundamentală, frământarea omului, pentru a câștiga binele suprem concentrizat în Dumnezeu, „odihnirea în Dumnezeu“, „mistica iubire a Mântuitorului“.

Orice altă concepție întemeiată pe raționament pur omenesc duce în mod firesc la rătăcire, făcând din om cea mai enigmatică ființă de pe pământ.

O cât de sumară privire retrospectivă asupra rezultatelor diferitelor sisteme filosofice în decursul veacurilor trecute, începând dela cei mai vechi cugetători până azi, ne duce la stabilirea, că subiectivismul desfrânat al cugetării omenești construiește babilonul amestecului de limbi, labirintul tuturor sistemelor diametral opuse, adevărata anarhie a gândirii, un „bellum omnium contra omnes“. Așa se explică de ce *Schopenhauer* numește filosofia „un balaur cu multe capete, ținând fiecare din ele un alt limbaj“, iar *Nietzsche* din această definiție trage concluzia: „Nimic nu este adevărat și totul este permis“.

Civilizația noastră de azi, otrăvită de această filosofie a contradicțiilor omenești, este civilizația mașinismului, în care materia înlocuiește spiritul. Sclavii acestei pseudocivilizații slujesc mamonei, căci scrisul lor ținut în nota omniscienței urmărește un singur scop: îmbogățirea. Despre această civilizație susține *Spengler*, că este cultura în faza ei morbidă și decadentă, în perioada ei de fatală disoluție.

O întreagă înlanțuire de distrugători ai spiritualității, cu ura tot atât de îndrăcită față de crezul creștin ca și besbojnicia Rusiei sovietice de azi, ori ca și vechii farisei cari au răstignit pe Isus, prezintă galeria semită a „somităților“ cugetării „moderne“. Așa *Heine* cu disprețul pentru romantismul german, *Lombroso* cu degradarea genialității până la nebunie, *Marx* cu doctrina bestială a urei dintre oameni, *Max Nordau* cu perversul cult al minciunei, *Freud* cu intervertirea noțiunii de virtute și viciu, *Reinach* cu destrămarea valorilor religiei, *Benda* cu refuzarea altruismului social.

Din anarhia de gândire izvorește, ca un corolar, desmățul etic. Nu numai la vechii Greci, dar și la generația „civilizată“ a veacului nostru găsim aceleași simptome de boală grea sufletească. În oglinda decadenței eline vedem fața corupției moderne. La Greci, „cei binesituați și bogăți“ se numiau cu plăcere „oameni de cinste și ordonați“, „exact

ca azi“, precum declară *Pesch S. J.* Cetim la *Karl Bücher* o caracteristică a perioadei de revoltă a sclavilor, între anii 143—129 a. Chr.: „Aurul și argintul au ajuns ‚zei puternici‘ în Elada; de dragul banului a devenit venal totul: pentru filosof înțelepciunea sa, pentru retor limba, pentru bărbatul de stat injoncțiunile, pentru deputat mandatul, pentru judecător jurământul său, pentru comandant gloria, pentru soldat brațul, pentru comune dreptul cetățenesc, pentru poporul suveran dreptul de vot, pentru mulți patria și libertatea. Tot ceea ce se părea vrednic, frumos și cinstit la străbuni, s'a risipit în acest climat de distrugere, și nu a mai rămas decât egoismul nesăbuit, pândă după plăceri, și întreagă sofistica plină de spirite, prin care se încearcă a se da un gust hranei sarbede a vieții.“ Biata virtute (*ἀρετή*) era împinsă pe planul al doilea, înapoia sertarelor pline de aur: *Virtus post nummos.*

La Romani luxuria descrisă de *Titus Livius*, cu mențiunea mobilierului excesiv de scump, a vezelei magnifice, a oaspețelor nebune, în societate de chitariste, cântărețe la harfă, teatraliști și dansatori, aduce în mare măsură cu excesele din zilele noastre.

Intr'o carte despre lupta creștinismului cu păgânismul, *G. Uhlhorn* descrie luxul Romanilor vechi. Spicuim unele declarații: „O locuință care cu apartenențele ei cuprinde 4 jughere se considera încă neîncăpătoare. Ce aspect strălucit ofereau atriile cu columnele înalte, pentru care erau colectate cele mai scumpe pietre din lumea întreagă! Grinzi de marmură himetică se odihneau pe marmora africană; pereții formau table de marmoră împletită ori alabastru cuprins în chenare de serpentine verzi aduse de departe, din Egipt ori dela Marea Neagră... Cupole în mozaic... padimente artistice... fântâni săritoare... covoare de purpură ca paravane împotriva razelor solare. În afară de locuința din oraș Romanul bogat mai posedă și o sumedenie de case la țară, în munți sau la mare... mile de teritoriu cu parcuri mărețe... Că aceste vile mari alungau pe cei săraci de pe moșie, iar pământul arător era sustras menirei sale de producțiune... și astfel creștea proletariatul, ce îi interesa aceasta pe cei bogați?“

Dacă în această atmosferă pestilențială de gândire și de morală păgână, tot așa de păgână azi, ca și în evul vechiu, simțim acum tot mai mult trezirea primăvăratică a

nobilei și eternei culturi creștine, revendicându-și dreptul la comanda națiunilor, e cazul să ne bucurăm din toată inima. Dacă Orfeu din mitologia elină era în stare să îmblânzească fiarele, noi credem că Orfeul nostru Hristos, — după o vorbă a lui *Clemente Alexandrinul* — știe să înobileze cea mai tru-fașă și mai grozavă ființă, omul, ridicându-l la nimbul sublim de fiu alui Dumnezeu, așa precum se cade omului să fie.

Morala creștină este o putere mai înaltă decât orice drept pozitiv, care conduce conștiințele independent, după principiile eterne ale dreptului natural corect interpretat și ale revelațiunii divine. Marii juriști recunosc acest adevăr. *Stahl* spune: „Cauza ultimă a autorității obligatorii a dreptului este a se căuta în ordinea universală a lui Dumnezeu“. Iar *Puchta* precizează: Nu tragem la îndoială, că dreptul derivă dela Dumnezeu, căci o nedumerire în acest punct ar însemna degradarea dreptului. *Loenartz* stabilește, că ateismul comunismului teoretic și practic nu a fost în stare să opună nimic concepției creștine, decât pături de pușcă, tunuri, baionete și fraze goale.

Pentru state un singur legiuitor este: Dumnezeu, iar legiuitorii omenești sunt crainicii unei voinți superioare. Așa spuneau cu înțelepciune bătrânească un *Socrate* și *Cicero*, încât trebuie să stai uluit când pozitivismul juridic, care despoaie legea de demnitatea sa divină, ajunge la concluzia monstruoasă a faimosului jurist ateu *Bergbohm*: „Auch das niederträchtigste Gesetzrecht muss als verbindlich anerkannt werden, sofern es formell korrekt erzeugt ist“.

Noi credem într'o lege eternă, adică în ordinea pe care Dumnezeu a intenționat să o realizeze în universul compus din ființele finite. Acest plan, ca idee, există în Dumnezeu dela început, ori mai bine zis din eternitate. Legea eternă s'a oglindit în sufletul omului rațional, și astfel se naște legea naturală, pe care s. *Toma de Aquin* o definește: „*impressio divini luminis in nobis. Unde patet, quod lex naturalis nihil aliud est, quam participatio legis aeternae in rationali creatura*“.

În această linie de gândire încearcă *Loenartz* o definiție a dreptului: „Drept poate să fie numai ceea ce corespunde dreptății absolute și normei neschimbate a toată dreptatea, ideii eterne, și ceea ce se poate deriva din aceasta“. Legiuirea omenească aflătoare în contradicție cu legea naturii nu

are valoarea de lege, ci mai degrabă este coruperea legii, precum spune s. *Toma*: „iam non erit lex, sed legis corruptio“.

În viața publică românească încep tot mai stăruitor să se arate florile unei treziri de primăvară creștină. Este desigur un curajos început lucrarea recentă a dlui *N. Roșu*: „Dialectica naționalismului“. Se critică aci concepția lui *Descartes*, *Spinoza*, *Kant*, *Marx*, *Rousseau*. Se apreciază elogios neotomismul clădit pe baze aristotelice, și concluziile sale antidemocratice. În contradictoriu cu raționalismul filosofic se constată, că singura disciplină de gândire naturală este spiritul naționalist, și când acesta e înăbușit locul său îl ține catolicismul. Vom adauge numai decăt, că documentarea și justificarea doctrinară a naționalismului în lumina dogmei creștine, ar trebui să se abată dela metoda aplicată de distinsul autor al acestei cărți.

În această ordine de idei mărturisim că mai mult ne convine declarația recentă a unui distins ofițer inspirat de ideea românească și creștină: Societatea Națiunilor să-și instaleze sediul la Aix-la-Chapelle (*Aachen*), pentru a face să se renască imperiul lui *Carol Magnul*. Franța și Germania sunt din aceeași tulpină, civilizată atunci de eterna Romă.

Da, imperium și sacerdotium se pot foarte frumos împăca. Sabia spirituală reprezintă sufletul, iar cea materială reprezintă trupul, în viața unui stat. O patrie populată de cetățeni creștini este logic să aibă la comandă regim inspirat de idealul creștin.

Veacul nostru reacționează energic împotriva erorilor savante ale trecutului de sbucium și rătăcire. Și noi credem în reînvierea tradițiilor milenare ale Bisericii creștine, în toate domeniile vieții publice.

TITUS MALAI

ARTĂ ȘI MORALĂ

În jurul problemei legăturilor dintre artă și morală s'au scris multe volume. Mai la vale însemnez câteva considerații asupra cărora meditez de multă vreme. Desigur ele sunt în spirit creștin și din sinceră convingere.

Ce este opera de artă? E creația frumoasă a omului, răspunde critica estetică, critica literară, consensul comun al umanității culte, conștiința artiștilor de toate categoriile, din toate timpurile. Procesul de creație e un mister. Cei vechi îl datorau muzelor inspiratoare, cei noi inspirației fără muze, talentului mare, geniului. Dar ce este inspirația, ce este geniul sau talentul, nu ne poate spune. Taina rămâne nepătrunsă ca și pentru cei vechi. Focul sacru, intuiția, iluminarea artistului sunt lucruri cari se constată și se exteriorizează în materie, în forme, în culori, în armonie sau cuvinte, dar nime nu știe de unde isvoresc și care e procesul materializării. Nici artistul, nici criticul, nici publicul. Artiștii mari, sinceri, n'au ascuns neștiința lor în aceasta materie. Critica luptă să înțeleagă procesul creației și să-l explice și altora, disecând opera de artă, și nedându-și seama că însăși canoanele estetice, după cari vrea să explice, sunt numai concluziile operei de artă, dar nu explicarea ei. — Publicul simte viața ce curge în opera de artă și nici nu caută să-i afle originile, fiind mulțumit că trăește o viață nouă lângă opera artistică.

În nepătrunsul Cosmos spiritul nostru a putut descoperi numai doi creatori de viață, de frumusețe, de operă și artă: pe Dumnezeu și pe sine însuși, omul.

Lumea cunoscută de noi e plină numai de realizări frumoase ale Domnului, și ale omului. Nu există nici un lucru frumos pe care să nu-l fi realizat fie Ziditorul în lucrurile firei, fie omul în creația sa artistică. Nimic, de când e lumea, n'a putut descoperi și arăta alt autor, alt maestru decât cele două Spirite: Cel nemărginit, și cel mărginit,

făcut după chipul și asemănarea Celui dintâi. Realizările estetice ale Domnului prin natură și legile ei, cuprind un domeniu infinit. Impărăția realizărilor noastre estetice este prea mărginită, ca și spiritul, ca și puterile noastre.

Obiectul artei este frumosul. Obiectul moralei este binele. *Pentru a putea spune un cuvânt* în marea dispută dacă este sau nu vreo legătură între artă și morală — fiind domeniile lor deosebite — să vedem ce ne spune opera artistică a Domnului, prototipul artei omenești, și inspiratoarea acestei arte. Pentru că e la înțelegerea fiecăruia că emoția estetică din care pornește arta noastră, nu s'ar fi putut naște fără frumuseța percepută din natură, din opera de artă a Domnului. Dacă omul având suflet de artist, nu ar fi văzut un răsărit sau apus de soare frumos, un cer înalt instelat, un munte îmbrăcat în păduri de brad, un râu vijelios, marea liniștită sau infuriată, un codru secular, un peisaj încântător, un bărbat sau o femeie frumoasă, un copil plâpând și fraged, nu s'ar fi gândit nici odată să realizeze și el frumuseți asemănătoare. Și tot așa dacă nu ar fi văzut și cunoscut ceealaltă realizare frumoasă a Domnului: pe omul cel din lăuntru, vieța spirituală a omului, cu gândurile, simțirile, sentimentele, luptele și înfrângerile sale, și aceste toate nu ar fi trăit și nu ar fi trecut și în spiritul său, — tot o operă, și mai frumoasă a Domnului, — artistul ar fi rămas mut, surd și orb, și nu ar fi realizat nici o operă de artă cu subiect din viața omenească, ceea ce reprezintă obiectul principal și covârșitor al artei omenești.

Să vedem deci, dacă aceste două realizări frumoase, artistice ale Domnului: Natura și Omul, întruchipează o valoare și o realizare estetică, ce ar putea să fie frumoasă și în aceeași vreme imorală? Adică: frumusețile Naturii, operele de artă ale Domnului deșteaptă și cultivă instinctele animalice din noi? Ori ne sugerează ele numai frumosul? Ne dau numai emoția artistică, ori ne pătrund și ne răscolesc toate facultățile spiritului, trezind o lume întreagă de alte gânduri și sentimente, pe lângă gustarea frumosului?

Deci: în natură arta e independentă de morală? Sau: frumosul din natură nu are nimic comun cu binele, și cu avântul spre bine și perfecțiune?

Frumosul și binele pot sta alături, sau, doar, sunt nedespărțite?

Să se închipue oricine contemplând un asfințit sau răsărit de soare în vârful piscului înalt de stâncă. Ochiul de argint topit își joacă undele luminoase în veci nepotolite, cerul se impurpurează, stânca e goală, e vânătă în zări. Roata de lumină acum e întreagă, acum de jumătate, apoi un sfert de disc, și apoi dispare. Incântat omul spune: Ce frumos! Ce măreț! Regretă că vine înserarea, că nu a rămas destul craiul zilei și dătătorul de viață în creasta pleșuvă a muntelui. Dar în vreme ce admiră, cum se simte de *bine!* Cum îi crește sufletul! Cum se înfiripează în adâncurile vieții un imn de slavă! Cât se simte de bine, de imaculat, gata de meditare adâncă sau de exaltare, după cum e temperamentul său. Am și uitat de multe — emoția și plăcerea estetică, și ne simțim frământați de problema vieții și a morții, de uimirea în fața artistului care a zugrăvit apusul sau sfințitul, de măreția lui.

Și tot așa când privim cerul instelat, care a născut totdeauna, de și e o operă artistică, mai multe gânduri și preocupări filosofice și religioase, decât simple emoții estetice.

Pe culmea unui munte, de unde vedem departe; la poalele pădurii bătrâne, lângă lunca înverzită și smălțuită multicolor de florile sălbatice, ne delectăm estetic, dar în aceeași vreme zicem nu numai: Ce frumos! Dar și: Cât de bine e aici! Senzația de frumos se înfrățește cu aceea de bine. Iar gândurile și sentimentele ce deșteaptă această operă de artă a naturii, depășesc iar plăcerea estetică. Gânduri roiesc, probleme se pun, ne aducem aminte de viața trăită, regretăm zilele apuse, ne facem programe pentru viitor. Un uragan turbat în codrii seculari, o furtună răscolitoare pe mare, o prăpastie adâncă și pustie ce ne stă în față, grandiositatea naturii și în aceasta lature, trezește admirația, frica sau teroarea, tot un element al esteticei. Dar numai atât? Dar gândul primejdiei ce ne amenință în toată clipa? Dar sentimentul nimicniciei noastre în fața vieții și a naturii? Fulgerul care a trăznit lângă el pe soțul lui Luther a fost o operă de artă frumoasă a naturii. Dar n'a schimbat viața călugărului? N'a avut asupra lui un efect moral?

Ca să încheem acest aliniat, și pentru a dovedi că opera de artă a Domnului în sânul naturii nu desparte arta de morală, vom întreba: Din cunoașterea și contemplarea frumuseții și a grandiosității naturii — opera de artă a Ziditorului — născutu-s'a vreodată în capul cuiva o idee moralicește rea,

impulsul la o faptă ticăloasă? Trezesc frumusețile firii instinctele rele ale omului? Pornește cineva la tâlhărie, la omor sau adulter, îndemnat de frumuseța cerului instelat, a mării agitate, a florilor din grădină?

Dimpotrivă! Opera de artă a Domnului crește proroci și filosofi, apostoli, oameni de știință, înalță sufletele, le oțelește. Și cei răi se curăță și se odihnesc în aceste frumuseți, ca într'o apă limpede și răcoroasă de munte.

Cu un cuvânt, frumusețile naturii nu numai că produc emoția estetică, ci despică adânc viața spirituală și nasc frământare sufletească. Adică frumuseța, arta naturii este morală.

În muntele Taborului Domnul s'a schimbat la față. Strălucirea cerului inundase pământul. Tabloul, sub raport estetic, era mai mult decât măreț. Apostolul Petru, extaziat de frumuseța negrăită suspină: „Doamne, bine ne este nouă aici, să facem trei colibi, una Ție, una lui Moisi, și una lui Ilie.“

Extazul artistic deșteaptă în Petru senzația *binelui*, element moral, și-l îndeamnă la considerații de ordin practic.

Opera de artă a naturii crește pe omul întreg, în ce are el mai înalt, mai ideal, mai bun. Instinctele primordiale ale conservării și perpetuării speciei cad și mai la fund decât sunt în viața zilnică și deasupra lor se ridică, trăește, visează, se pregătește de luptă și viață nouă, omul superior, omul conștiinții, omul spiritual, — adevăratul om.

Să luăm o pildă din celalalt domeniu al operei de artă a Domnului. Omul. Omul frumos ca trup, bărbat sau femeie, nu trezește în privitor decât încântare și bucurie spirituală, și nu atinge, prin ființa lui, instinctul, decât pentru cei degradați, decăzuți din demnitatea lor de oameni. Omul, operă de artă, ca trup, încântă, înalță, pune probleme, dă de gândit, bucură pe privitor. Nici odată nu deșteaptă gânduri josnice. Și privitorul, în contemplarea lui, are nu numai senzația frumosului, ci și a binelui.

Dar sentimentul de bine și de frumos, se despart oare ele în fața activității spirituale a acestei capod'opere a Domnului, care e spiritul omului, mai mult decât trupul lui?

O singură pildă: Un om muncitor agonisește o viață în sudoarea feții, și încă în viață donează întreaga sa avere pentru înființarea unui azil de bătrâni. E o operă bună morală, desigur. Dar ce spunem noi? Ce operă mare, ce faptă bună, și, mai adeseori: Ce faptă frumoasă! Iată îmbrățișarea, confundarea binelui cu frumosul!

Și în fața acestei fapte bune, care e și frumoasă, ce se trezește și cântă în noi? Spiritul cu forțele lui, sau instinctele inferioare? Desigur marile realizări frumoase sunt și bune și ele sunt moartea instinctelor primare.

Toată creația Domnului a fost operă de artă, de armonie, deci din domeniul esteticei. Dar Domnul, privind în fie care curs de timp la lucrul mânilor Sale, spune, după Scriptură: „Și a văzut Domnul că este *bine*“.

Frumosul mare și adevărat și binele adevărat, se confundă în opera de artă a naturii. Arta și morala sunt pe un singur plan.

Și, pare firesc a fi așa!

În spiritul nostru, de cele mai multe ori, cele două noțiuni se confundă: frumosul și binele. Am putea spune: nu există frumos rău, imoral, și nu există bine sau moral urât.

Frumosul, ca și moralul sau binele, îl percepem prin simțuri și intelect, dar nici unul nici altul nu există în simțuri ci se realizează și ajunge conștient numai prin spirit, prin prelucrarea conștientă a spiritului. Simțurile sunt canalele de scurgere a senzațiilor în interiorul spiritului. Simțurile sunt diverse. Dar centrul spre care duc simțirea e unic, nedespărțit, formează unitatea spiritului nostru. Acest spirit unic, care dă și conștiința frumosului și a binelui, ca și a urâtului și răului, imoralului, are aceeași atitudine și pentru frumos ca și pentru bine, — pentru ceeace, cu un termen larg, numim moral: admirație, încântare, însuflețire, uimire, credință, nădejde, iubire, — pentru frumos și bine; regret, groază, desnădejde, ură, față de urât și față de rău.

* * *

Dar ce ne spune în marea dispută dintre artă și morală, marea, adevărata artă omenească? Creația noastră artistică, singurul titlu de mândrie al rasei, după munca, credința, nădejdea și dragostea sa? Sitlul specific prin care ne desolidarizăm de lume și ne asemănăm — creiatori și noi — Ziditorului vecinic?

Arta omului nu se poate realiza decât în linia artei Domnului. Natura l-a învățat pe om să fie artist, să creieze și el. Și natura lui spirituală — duhul lui — care e tot asemenea o creație a Ziditorului, i-a dat posibilitatea de creație. Dacă opera artistică ieșită din mâinile Domnului — firea ce ne încunjoară și firea din noi înșine — spiritul nostru — e morală, și marea artă a omului nu va putea fi decât mo-

rală. Dăm, se'nțelege, moralei înțelesul larg ce i l-am dat în tot decursul acestor considerații.

Deci, repetând, adevărata artă omenească va fi morală în sensul că pe lângă emoția și plăcerea estetică a spiritului, îl spintecă, îl cutremură pe acesta până în adâncurile lui, punând probleme de viață, dând de gândit, crescând energia spirituală, sau, cel puțin trezindu-le și punându-le în rânduri de luptă. Iar, pe de altă parte, ea, marea artă umană, e străină de trezirea instinctelor în tendințele lor rele, imorale, nedrepte.

Dintre artele plastice nime nu a invinuit vr'odotă arhitectura că ar putea fi imorală. Catedrala sf. Petru, San-Marco din Veneția, Domul din Milano, Notre Dame din Paris, Palatul parlamentului englez, minunile arhitecturale ale Arabilor, Piramidele, templele eline și romane, templele budiste, uimesc și încântă prin măreția lor arhitectonică. Frumosul, aici, se schimbă în grandios. Cine a ieșit vr'odată din Bazilica sf. Petru cu gânduri criminale, sau cu instinctul sexual trezit? Cine e copleșit de simțeminte josnice omenești, în fața Piramidelor? Cine, simțind dulceața delicatei frumuseți a bisericuțelor noastre de lemn, nu s'a simțit înduioșat, mândru de nația sa? Ce gânduri, dorinți sau fapte rele inspiră marea operă arhitectonică? Cari fețe rele ale firii noastre sunt luminate înaintea monumentului arhitectonic? Nici una. Efectul lor e diametrul opus. Ca și în sânul nopții instelate, a marelui codru secular, pe piscul pleșuv al muntelui ce vede departe, pe marea fără de sfârșit, și în sânul sau lângă opera arhitectonică de artă, omul se simte mai bun. Se curăță de gândurile rele, cari poate l-au însoțit până în pragul lor.

Se liniștește de patimile ce i-au sbuciumat sufletul. Ca și natura, opera arhitectonică purifică, pune probleme, nu mărginește numai la senzația frumosului.

Dar aceeași e situația sculpturii și a picturii. Toate statuiele celebre, recunoscute de veacuri ca adevărate opere de artă, acele, care unele au înfruntat mileniile, dela Venera din Milo până la Moisi lui Michelangelo, și dela el până la Rodin, sunt curate în limpezimea lor ca lumina soarelui. Senzația estetică, privindu-le, — s'a ridicat până la cult. Ele toate nu numai au făcut frumuseța vieții, ci au inobilat și căldura ei. Au reprezentat prin veacuri un cult dar și o școală a frumosului, pe de-o parte, dar au aprins și multe elanuri: vitejie, devotament, idealism, credință.

Sau, dacă luăm pictura, ieșit-a cineva cu gânduri rele sau porniri abominabile din Capela Sixtină? Pe lângă beția frumosului, nu facem fie care din noi, după contemplarea unui Michelangelo, Rafael, Tizzian, Leonardo da Vinci, Rubens, sau a oricărei adevărate opere picturale — o lume întreagă de gânduri și sentimente, frământări de probleme?

Nudul uman însuși, subț mână unui adevărat artist, naște curat și inspirator de curăție.

Dar arta muzicală? Cântecul simplu, simfonia sau opera mare ne scaldă numai în apele frumosului? Nu face să tremure, să vibreze cele mai variate coarde din sensibilitatea noastră spirituală? Nu ne răpește spre sentimente și fapte mari, ori ne deprimă până la moarte?

Arta mare omenească vorbește nu numai vibrației spirituale care ne face să ne încântăm de frumos, ci despică și răscolește sufletul până în adâncuri, trezind o gamă întreagă de vibrații care ne fac să simțim binele, răul, vitejia, credința, disperarea. Și nici una nu trezește sau cultivă instinctele primordiale.

Să facă o excepție singură arta poetică, în versuri și proză?

Luati fundamentalele opere de artă literară ale omenirii, — recunoscute de toată lumea ca atari: Biblia, Epopeele indice, Odiseia, Iliada, Eneida, Divina Comedia, Shakespeare, Cervantes, Balzac, Tolstoi, Dostojewsky, Ibsen, Goethe, Eminescu la noi, și spuneți dacă v'au încântat numai estetic, prin frumuseța versului sau a stilului, prin perfecțiunea formei, sau și prin sbuciumul sufletesc ce v'a lăsat cititul lor? Cine s'a simțit sau s'a făcut mai rău moralicește, mai nedrept, mai invidios, mai egoist, mai lasciv, după citirea acestor opere literare?

Cui i s'a strâmtat orizontul vieții după lectura lor, ajungând să fie preocupat numai de o problemă? Care dintre ele trezește și cultivă instinctele?

E limpede pentru ori cine că și creația, arta literară intră în domeniul moralei, în înțelesul dat: e o puternică injecție în întreg sufletul, nu numai în fața lui estetică, și nu are nimic comun cu instinctele.

Efectele acestea le produce arta adevărată, fie că e a naturii, fie că e a omului, fără nici o intențiune a autorului, fără nici o tendință a lui. El creiază frumosul. Dar frumosul real, mare, are necesar aceasta însușire capitală de a pune

în vibraire întreg sufletul și de a se ridica peste instinct. Pentru că creația e vieață. Și vieața nu are numai latura frumosului, ci cuprinde toate sentimentele noastre. De aceea, fără să vrea, și fără să intenționeze anume, arta mare, în domeniile ei, este mai morală, mai educativă, decât orice didactică propriu zisă.

Ea nici odată nu se adresează instinctelor primordiale, oarbe. Ea vorbește, prin simțuri și rațiune, spiritului. Și apoi spiritul stabilește canoanele estetice, ca și ale moralei.

Dar dacă arta mare a omului, ca și a naturii, e nu numai estetică ci și morală în efectele sale, nu cumva se poate numi imorală opera estetică pesimistă, aceea care nu crește energiile vieții, ci le scade? Leopardi? Eminescu? Indată ce opera literară mișcă întregul suflet, ea este și morală în înțelesul dat de noi.

Opera de artă poartă totdeauna și concepția artistului asupra lumii și vieții. Ea născându-se din scânteia divină și marea sensibilitate a artistului, fiind fiul părintelui său, trebuie să-i samene. Nime nu-i poate porunci artistului să fie optimist sau pesimit. E așa cum este. Și opera lui va fi cum este el.

Desigur concepția optimistă asupra lumii și vieții, exprimată prin opera de artă, e mai binefăcătoare, e preferabilă celei pesimiste.

Dar când o operă pesimistă place prin frumusețea realizată, și pune spiritul în furtună, ea și-a ajuns scopul, și este și morală.

Viața, cum trăește în diferite spirite, nu e numai optimism, ci și pesimism. După felul sensibilității, a elanului, a puterii de rezistență a fie căruia.

* * *

Socotim că putem încheia aceste considerații asupra artei și moralei și a legăturilor dintre ele. Concluzia e una singură:

Arta adevărată e și morală în efectele ei. E meșteșug ori ce artă care trezește instinctele primare și le cultivă; e o contrafacere. E falsă. E pseudo-artă. E o marfă care nu porcede din atelierul zeilor, ca arta. Și meșteșugarii nu au ce căuta între artiști.

I. AGÂRBICEANU

VECHI VIZITAȚIUNI CANONICE ÎN ARDEALUL VEACULUI AL XVIII-LEA

Întâmplarea a făcut să ni se păstreze câteva din însemnările pe care episcopii români uniți din Ardeal le-au făcut cu prilejul lungilor și obositoarelor lor vizitațiuni canonice în diversele părți ale vastei eparhii. Astfel ni s'au păstrat însemnările despre vizitația canonică a lui P. P. Aaron din 1763 în districtul Rodnei și despre una, a cărei dată nu o cunoaștem, în părțile sătmărene, a lui Atanasie Rednic din iarna anului 1767—68 în părțile Năsăudului și în câteva sate ale fostului comitat „Solnocul de mijloc“, apoi despre lunga vizitație din iarna anului următor (1768 - 69), în Țara Oltului. Asemenea ni s'au păstrat însemnările din vizitația făcută de Grigore Maior însoțit de Ignatie Darabant și Samuil Klein în 1776 în comitatul Solnocului de mijloc, care a durat aproape 4 luni (sfârșitul lui Iunie — sfârșitul lui Octomvrie). Un „Protocollum praesidiale“ din 1797—1800 al lui Ion Bob cuprinde notele redactate cu prilejul vizitației canonice pe care acesta a făcut-o în cursul lunilor Maiu și Iunie 1798 în aceleași părți de Nord ale eparhiei.

Din eparhia unită a Orăzei cunoaștem actele unei vizitațiuni canonice din 1750 și ale alteia din 1812. Aceste din urmă care se referă la 30 de parochii și cuprind referitor la ele date amănunțite, căzând în veacul 19-lea, nu ne interesează aci.

Din actele de vizitații canonice ale episcopilor ortodocși cunoaștem numai pe acelea ale lui Ghedeon Nichitici din 1787, care au fost tipărite de Ilarion Pușcariu în *Documente pentru limbă și istorie I.* (Sibiu 1889), pp. 86—151. Acestea însă nu au, din punctul de vedere care ne interesează, nici o importanță, fiindcă pe episcopul îl interesa un singur lucru și anume dacă preoții „au protocolul cercularilor și al bisericii de cei botezați, cununăți și morți“, adică dacă au toate registrele cerute de birocrația timpului. Apoi episcopul n'a vizitat satele ci s'a mulțumit să cheme la scaunul protopopesc pe toți preoții cu „protocoalele“ lor. Din ele vedem că și la această dată (1787) se mai găseau preoți ortodocși cari nu știau scrie, cum era d. p. Toma Popovici din Vâlcele —

protopopiatul Orăștiei —, Gheorghe Popovici din Costești și Moise Popovici din Sânt-Ohaba (același protopopiat), apoi toți cei cinci preoți din Vidra și Iancu Morar din Muncel (protopopiatul Abrudului).

*

Deosebit de interesante sunt însă pentru istoria noastră culturală actele de vizitație canonică ale episcopilor unite, care toate sunt inedite. În ordinea cronologică cea dintâi însemnare e, cum am spus, din 1750 și ea privește o vizitație făcută nu știu de cine în mai multe sate din eparhia de mai târziu a Orăștiei. Parochiile sunt, în general, în stare mai bună decât cele din Ardeal. Găsim totuși și acolo biserici de nuiete acoperite cu trestie ori cu paie. Peste tot însă acestea — bisericile — sunt mai bine înzestrate, încât nu găsim nici una care să nu aibă nici o carte și nici o odăjdie, cum găsim peste un sfert de veac atâtea biserici în părțile de Nord ale Transilvaniei. Unele sunt înzestrate chiar foarte bine, cum e cea din Silindia, din Vașad, sau din Poceiu. Între preoți găsim unul — cel din Tărcești — sfințit la București de mitropolitul Neofit, altul de un episcop Teofil din Moldova, un al treilea e sfințit de vlădica Dosofteiu al Maramureșului în 1724. Nu lipsesc nici preoții sfințiți la Blaj, cum sunt Popa Nicolaie din Keresztur (?) care și-a primit darul dela Atanasie Anghel, vlădica Unirii, la 1708, și Popa Ion din Beliu preotit de Inochentie Klein. Cei mai mulți au fost sfințiți de episcopul ortodox al Aradului.

P. P. Aaron în vizitația sa, a cărei dată nu o cunoaștem, făcută în părțile sătmărene, a găsit într'un sat din protopopiatul Someș-Odorheiului potirul spart în fund și lipit cu ciară, iar cuminecătura într'o „raclă de scoarță de mesteacăn“. În foarte multe sate bisericile nu aveau mir, în altele antimisile erau fără moaște. Într'un sat biserica avea numai un Octoich scris cu mâna, într'altul toate cărțile de slujbă erau slavone, scrise și ele cu mâna. Biserica din Hideaga avea o singură carte și anume *Epistola Maicii Domnului*, care în ziua vizitației era împrumutată unui preot vecin. În multe sate certe între credincioși pentru locurile din biserică. În Mesteacăn d. p. s'au bătut pentru ele chiar în locașul sfânt. S'a vărsat și sânge și de-aceea biserica a fost închisă iar cei vinovați excomunicați. Într'un sat vlădica a găsit pe preotul beat, ceea ce i-a atras suspendarea. Cel din Bozința Mică era surd. În Bozința mare uniții aveau școală și învățător.

Vizitația din 1763 a lui P. P. Aaron în părțile Năsăudului a durat o lună de zile. În 14 și 20 Aprilie vlădica era în acest orașel chiar, iar în Blaj la reședință s'a întors abia la 20 Maiu. Vizitația a făcut-o însoțit de Grigore Maior, vlădica de mai târziu. Însemnările despre ea sunt scurte dar nu lipsite de pitoresc.

Astfel, sosind în 4 Maiu la Bighigiu n'a putut intra în biserică fiindcă sătenii conduși de un anumit Todoran au luat cheile, pe care abia le-au restituit în ziua următoare. În Poeni, Gaureni, Zagra și Runc, enormă agitație între femei din cauza înrolării bărbaților în regimentul grăniceresc. Insemnările spun că în Zagra „impudenter indecentibus etiam verbis aggrediuntur, blasphemant, militiam recusant et post suam Illustritatem clamando et metanizando ad quartirium usque apud parochum paratum... comitantur“. La Salva în 10 Maiu, în cursul liturghiei, revoltă între soldați, cari prind pe „quemdam antea ipsorum ducem“ Ioan și pe tovarășul său Ștefan din Rebra, îi trântesc jos și îi bat de moarte (ad necem concutiunt). De față era și generalul, care a părăsit biserica plecând la Năsăud.

*

Foarte amănunțită e descrierea vizitației pe care după patru ani, în 1767 a făcut-o în aceleași părți ale Năsăudului episcopul Atanasie Rednic. Vlădica a fost în 6 Decemvrie (1767) în *Năsăud*. Parohia avea 6 preoți. Sunt menținuți numai trei. Când a sosit Rednic nici un preot nu era acasă ci toți la munca câmpului. Biserica e zidită în vremuri imemoriale și are trei rânduri de odăjdii. Credincioșii au și școală; învățătorului i-se plătește o leafă de 4 florini pe lună. Dela Paști până la Sântăpetru biserica a fost ocupată de neuniți. În ziua următoare (7 Maiu) vlădica era în *Rebra mică*. Aci se găsiu două biserici, una zidită de săteni la 1725, iar cealaltă „pe vale“ zidită la 1723 de Gheorghe Gușa. Mai este aci și o mănăstire în care stă un preot de mir. Averele ei constă din patru boi și o vacă. Satul are școală, nu dă însă nici o leafă învățătorului. În aceeași zi episcopul vizitează și *Rebra mare*. Biserica de aci e mai veche de două veacuri. Se dă și lista cărților liturgice: Mineiu, Octoih românesc, Cazanie din Moldova (sigur a lui Varlaam), Psaltire slavonă, Molitevnic românesc, Strașnic și un Liturghier slavon. Preoți are trei: Savu, Simeon și Ion. *Sângeorziul*, pe care episcopul îl vizitează în 10 Decembrie, are biserica zidită de Popa Miron. Numărul familiilor trece de 300, între cari domnesc obiceiurile rele: descântice și „mores contra sextum praeceptum“. Sunt patru preoți. În sat se găsește și o mănăstire pustie. În ziua următoare vlădica e în *Maier*. Aci sunt două biserici zidite de săteni. Au o școală, al cărei învățător primește 5 florini. În 11 Decembrie e vizitată parohia *Rodnei*, a cărei biserică e de lemn, făcută de credincioși înainte cu 30 de ani. Preoți sunt patru. Unul din ei, Alexă, e bigam și de aceea nu mai slujește ci învață copiii, fiindcă parohia are și școală. Despre *Sân-Iosif și Leșu*, pe care vlădica le vizitează în 15 Decembrie, ni se dau

date prea sumare, aproape nimic. În ziua următoare a vizitat *Feldru*, a cărui biserică e de 200 de ani și e înzestrată cu patru rânduri de odăjdii; iar cărți: Mineiu, 2 Octoichuri, Evanghelie, 2 Apostoli, 2 Liturghiere, Triod din Moldova, Ocitelna din Bălgrad, Catavasier, Strașnic și Psaltire. În sat e și o mănăstire pustie. Școala are 20 elevi, iar învățătorul ei un salar de 2 florini pe lună. Tot în 16 Decembrie e vizitată și *Iuva mică*, a cărei biserică e de 50 de ani și a fost zidită de Andronic Peterga cu poporul. Aceasta are cărți: Evanghelie românească, Apostolul, Triodul și Octoichul sunt slavone. Mai are apoi un Liturghier românesc și un Octoich manuscris, probabil tot românesc. În 18 Decembrie vlădica e în *Salva*. Satul are două biserici, una „dincolo“ și una „dincoace de apă“. Cea de „dincolo“ de „apă“ are un Liturghier și o Psaltire și un Triod; cea de „dincoace de apă“ are numai un Octoich românesc, „reliquos libros habet russionos“. Preoți sunt opt! În ziua următoare Rednic e în *Hordău*. Aci oamenii au obiceiuri rele, *mores perversi*, spune însemnarea. Despre satele *Runc Teleiu*, *Bichigiu*, *Suplaiu*, *Poiana*, *Zagra*, *Mocod* și *Mititei*, pe care episcopul le vizitează între 19—27 Decembrie, ni se dau iarăși relații extrem de reduse. Aflăm astfel numai că bisericile din *Suplaiu* și *Mocod* sunt antiquissimae și că în *Zagra* este și școală, a cărei învățător primește 3 floreni pe lună.

La 1 Ianuarie 1768 episcopul era în afară de districtul Năsăudului, căci atunci vizitează *Becleanul*. Biserica de aci e din 1734, zidită de Popa Toader. Satul are și o școală, a cărei învățător primește dela fiecare copil trei mariași și o mierță de grâu. Însemnarea accentuiază că aci matricolele „in usu non sunt“. În 2 Ianuarie vlădica e în *Figa*. Biserica e foarte veche, însă n'are nici cărți nici odăjdii. Casa parochială e făcută de credincioși. Preotul se cheamă Gheorghe. A avut pământ de $\frac{1}{2}$ car de fân, însă i-l'a ocupat contele Ludovic Bethlen. Primește însă dela fiecare credincios câte o mierță de porumb (cucuruz) și una de ovăș, apoi pentru botez 1 groș, pentru îngropăciunea oamenilor mari 3 mariași, pentru a copiilor 2 groși. Familii unite sunt 17, neunite 24. În ziua următoare e în *Rus*. Aci sunt doi preoți: Iacob și Costan, acest din urmă bigam. Amândoi au casă parochială. Familii unite sunt 8, neunite 32. În sat era un om bătrân care spovedia și cumineca. A amenințat cu excomunicare pe uniții, care nu se spovedesc la el. Spunea că va chema în țară pe Rușii din Polonia. Nu se temea nici de vlădica fiindcă, zicea el, noi ne răzimăm pe calvini! Nimic deosebit nu cuprind informațiile despre satele *Mălin*, *Arpașteu*, și *Malocs* (?) vizitate în 4 și 5 Ianuarie. În 6

Ianuarie vlădica era în *Sânămărgăhita*. Biserica vechie, zidită înainte cu 140 de ani de strămoșii popii Toader. Neuniții au o capelă închiriată cu opt groși dela baronul Gheorghe Kemény. Preoți uniți sunt 3, neunit 1. Acesta stă în casa baronului amintit. Chiria i-o plătesc credincioșii. Familii unite 56, neunite 94. În 8 Ianuarie a vizitat satul *Nireș*, a cărui biserică a fost zidită în 1660 de contele Gaspar Kornis. Pe preot îl cheamă Paschalis Szabo. Are casa parohială și pământ de 24 găleți (cubuli). Dela fiecare credincios primește câte o mierță de porumb. Numărul familiilor unite trece de 70. Foarte interesante însemnările despre parohia *Salațiu*, pe care Rednic a vizitat-o în 10 Ianuarie. Protopopul pedepsește aspru și e strașnic iubitor de argint. Unuia i-a dat dreptul să se cunune pentru un galben și 3 ferii (30 klg) de vin, deși îi trăia nevasta întâia. Popa — se chiamă Iacob — s'a plâns că i-a dat protopopului un galben să susțină candidatura la preoție a nepotului său și nu s'a ținut de cuvânt. Tot dela preotul a luat o pereche de pistoale, apoi fiindcă sora preotului s'a măritat cu acela căruia i-a fost făgăduită „et non raptori“, l'a pedepsit pe preot cu 8 floreni și doi cași. Însemnarea notează că „domini — adică proprietarii unguri calvini — stant fortiter pro non unitis imo minati sunt omnes unitos se rejecturos“. În sat sunt 10 familii unite și 24 neunite.

După ce mai vizitează câteva sate, în care nu găsim nimic important (ultimul, vizitat în 20 Ianuarie, e Vița) vlădica se întoarce la Blaj. În 10 Aprilie face o scurtă vizită la Orlat, iar la sfârșitul anului începe o nouă și grea operă pastorală vizitând până târziu, la sfârșitul lui Februarie 1769, satele din Țara Oltului.

(Va urma)

Z. PĂCLIȘANU

UNIFICAREA RELIGIOASĂ A ROMÂNILOR

POLITICA LUI MIHAIU VITEAZUL

I

Una din problemele mereu actuale și de ordin general, ale întregului neam românesc, problemă care preocupă mereu atâtea suflete doritoare de a vedea cât mai temeinică și mai încheată așezarea de azi și din viitor a neamului nostru, este — fără discuție — problema unificării religioase a tuturor Românilor.

„Visul neîmplinit“ de odinioară al poetului, astăzi, din mila Domnului, este realizat aproape integral, în ce privește unitatea noastră politică și ca stat, între granițele așezării noastre etnice-teritoriale.

Rămâne de împlinit și de realizat cealaltă unitate: cea religioasă, prin unificarea confesională.

Problema aceasta este mereu actuală și mereu revine în discuție, mai ales acum, după unirea politică. Dela 1918, când la marea adunare dela Alba-Iulia cineva din sală a întrerupt pe un orator cu cuvintele: „iară noi (ortodocși și catolici) să ne unim“, (pe tren la întoarcere nici nu mai discutarăm altceva, decât posibilitățile de unire religioasă, — era acolo și actualul patriarh!) până la 6 Ianuarie 1936, când „Universul“ publică un editorial intitulat „Unificarea națională și bisericească“, chestiunea aceasta revine mereu, formează obiect de discuție, cu diferite prilejuri și în cele mai diferite forme.

Ea a fost pusă în discuție mai largă, și deschis, pe cât ne amintim, în primăvara anului 1919 de către I. P. S. Valeriu Traian *Frențiu*, atunci episcop al Lugojului, la un sinod eparhial. Același a pus-o și în Senatul țării, la 20 Martie 1920, cerând ca ierarhii celor două biserici să se adune într'un sinod comun, ca să discute și să stabilească un acord. — Ar fi un volum destul de gros, dacă s'ar aduna tot ce s'a spus, de atunci și până azi, cu și fără prilej, cum zice Apostolul. Menționăm câteva atari prilejuri: votarea Constituției la 1923, înființarea patriarhiei române la 1925, legea cultelor la 1928, ratificarea concordatului cu Roma la 1929. Cu acest din urmă prilej o remarcabilă cuvântare a ținut în Senat

P. S. Episcop *Iuliu Hossu*, făcând iarăși propunerea, ca unirea să se facă de sus în jos, adecă prin înțelegerea între înalții ierarhi.

Biserica română unită nu-și poate face deci nici o imputare, că ar fi lipsit la apel, de câte ori a fost vorbă de aceasta mare problemă a neamului. Ea a fost și loială: nu a anticipat nici măcar atâta, cât a anticipat dl Ghibu, în articolul din „Universul.“

Ierarhii bisericei unite, conștienți de ce spun, au remarcat doar atâta: deosebire doctrinară între „ortodocși“ și „uniți“ de fapt nu există, ci există numai deosebire de organizație. Să stăm deci noi vlădicii la o masă, cu istoria și cu Evanghelia în mână, spune P. S. Frențiu la 1920, cu cărțile liturgice pe masă, spune același la 1919 și regretatul *mitropolit Suciu*, în Senat, la 1928, — restul urmează dela sine! Episcopul *Frențiu* la 1919 a declarat, că episcopii uniți bucuroși își pun la dispoziție situațiile lor, ca să nu stea în calea noului aranjament! În chip pregnant a spus-o aceasta păr. *V. Macaveiu* în „*Cultura Creștină*“ la 1924: „In ziua când se va realiza unirea noastră religioasă, alătura de toți frații din Apus, noi clericii Bisericii unite, dela mitropolit până la ultimul preot dela sate, vom fi mulțumiți să ni-se dea slujba ultimului sacristan în templele neamului românesc, având deplina mulțumire în convingerea, că și acolo slujim tot neamului românesc“.

La această atitudine corectă, loială, deschisă a clerului și a episcopatului unit nu s'a răspuns cu aceeași atitudine din partea cealaltă. S'a crezut de către *strana cealaltă*, că în România Mare chestiunea se va rezolvi ușor! Cu oare-cari presiuni ale Statului și ale bisericii „dominante“, s'a crezut, că unirea va înceta dela sine. Credincioșii nu prea știu ce este unirea, clerul va fi convins ușor împotriva unirii, așa că singuri Episcopii vor fi mai statornici. Dar, la urmă, și ei vor ceda. Din atari convingeri au isvorit cunoscutele declarații dela 1921 ale unui I. P. S. Mitropolit, că nu va da odihnă oaselor sale..., cum și atâtea acte de samavolnicie, ca d. p. deposedarea fără forme legale a atâtor parohii ale noastre de imobilele lor, eschiderea dela improprietărire etc. — prin ceea ce s'a scontat, că și poporul credincios — pe vremea aceea de după războiu, în multe locuri lipsit de preot — poate să fie considerat de trecut la „ortodoxie“, fără alte forme și greutăți! Cu ocaziunea ademenirii la ortodoxie a preotului Ștefan Pop din Izvin, i-s'a cântat prohodul întregei uniri din Banat. Și Doamne cum au ieșit lucrurile, cu totul altfel! Cât de mult au contribuit la consolidarea Unirei toate acele acte de ostilitate!

Pe lângă toată nepăsarea ce o afișează în chestiunea aceasta ierarhia ortodoxă română, ideea unirii — și a unirii făcute cu

mijloace civilizate și demne, — ideea s'a menținut și se menține la suprafață. Și dacă clerul ortodox nu-și poate permite să vadă clar chestiunea, o văd mirenii și vorbesc ei mai deschis. În toamna anului trecut, d-l col. i. r. *Romulus Boldea* a susținut în plin congres al FOR-ului, la Caransebeș, necesitatea de a se lua discuția cu uniții pe tema unirii religioase, motivând cu perspectivele sombre ale unei victorii a curentelor de stânga în politica mondială. — Nu știm, dacă propunerea a fost aplaudată de către înaltul cler prezent; dar propunerea s'a făcut!

În ce privește *direcția*, în care ar urma să se facă unirea religioasă a Românilor, *orientarea spre Roma* a cerut-o d-l Ghibu în articolii săi; a cerut-o episcopul Hotinului, azi mitropolit al Bucovinei I. P. S. Visarion Puiu, venerabil anteluptător al Unirei în Domnul; au cerut-o mulți alții, până la păr. Ieremia Cegan, care acum la adânci bătrânețe, cu totală jertfire de sine, a început o acțiune în acest sens.

Punctul de vedere cel mai puțin judicios e acela, care prelinde, pur și simplu, ca minoritatea să fie înglobată majorității. Majoritatea nu spune calitate; ea spune cantitate! Neamul românesc nu are nevoie de o biserică ortodoxă mai numeroasă decât cea actuală, ci de una, care să fie mai la înălțimea misiunii sale divine. Intrucât răspunde biserica ort. rom. acestei misiuni divine, au arătat-o, clar și sincer, câți-va ortodocși veritabili, ca: arhim. *Iuliu Scriban* — da, el! — în minunatul studiu publicat în „Neamul românesc Literar“ la 1909; după războiu: *Nichifor Crainic*, *Nae Ionescu*, și mulți alții. Ajunge, credem, ca să ne referim d. p. la Dl *Em. Bucuța*. Într'un articol din *Gândirea*, a V. nr. 2 intitulat *Roma cheamă*, d. Bucuța arată, cât de neînsemnate sunt deosebirile de dogmă dintre Apus și Răsărit. Chiar „despre întâietatea Papei, recunoscută într'un anumit înțeles încă de mult, s'ar putea ușor sta de vorbă...“ „Ceeace desparte întru adevăr e amintirea trecutului și e cultura deosebită, prin isvoare și dezvoltări de azi, de o parte și de alta. Biserica răsăriteană a încremenit în formele ei vechi... O dovadă e lipsa de însușiri misionare și de prozelitism. Roma singură a plecat cu crucea în mână printre necredincioșii Asiei și ai Americii, unde a întâlnit mai târziu luterani răsfoind și răstălmăcind Evanghelia, sau trimiși ai altor secte, dar nici odată Răsăriteni. Aceștia s'au zăvorât în bisericile lor naționale ajunse biserici de Stat și împrumutând punctele de vedere înguste, sau simpatiile și antipatiile vremelnice ale acelor State.“ — Despre ortodoxismul românesc, d. Bucuța constată că îi lipsește, între altele, „stâlpul de foc al unei credințe vii

și zămisliitoare de fapte de meditație ale cugetătorilor, sau de îndurare ale schimnicilor și evanghelizatorilor..“

Un alt mirean, scriitor distins, d-l *Lascarov-Moldovanu*, la anul 1931, într'un articol publicat în „*Fântâna Darurilor*“, analizând relațiile dintre ortodoxism și catolicism constată, că ortodoxia românească este absolut incapabilă să încreștineze societatea noastră; pe când Bisericii catolice îi recunoaște admirabila organizație, forța ei vitală, religiozitatea membrilor și constată, că ea luptă totdeauna în prima linie pentru renașterea sufletească a popoarelor, întinzându-și mâinile binefăcătoare asupra lumii întregi.

Și ca să aducem și părerea unui înalt cleric ortodox, ne vom referi la distinsul prelat, care este mitropolitul de azi al Bucovinei *Visarion Fuiu*, și care, cu ocazia înființării patriarhatului român, a spus-o, că o singură patriarhie în întreaga lume creștină întrunește astăzi toate considerațiile pentru a exista, și aceea este patriarhia Romei. „Această patriarhie există tocmai pentru că are o formidabilă temelie solidă, organică și administrativă lăuntrică, pe care numai se poate sprijini în mijlocul atâtor state și popoare, și tot așa și în politica lor externă. Nouă ne lipsește asemenea temelie astăzi..“ (A se vedea volumul: *Glas în pustie!*)

Dar în privința orientării noastre, în caz de unire a bisericilor, ne-am putea referi și la interesanta anchetă, tipărită de pâr. canonic Ion Georgescu anul trecut. Dintre 40 persoane câte au dat răspuns la întrebările puse, mai mult de jumătate suut ortodocși, și între aceștia *abia doi* cer pe față „revenirea“ uniților la „matcă“, ceilalți sau cer pe față orientarea spre catolicism, sau — cum s'ar zice — o scaldă.

După toate acestea e evident, că o unificare a bisericilor românești nu se poate decât prin o *orientare spre Roma*. „Este profund regretabil — scria la 1925 d-l *O. Ghibu* — că din cauza antipatiei pe care veacuri de-a rândul au turnat-o în noi în contra catolicismului latin, pe deoparte Polonezii, Austriacii și Ungurii, pe de alta protestanții, astăzi, în momente istorice atât de mari, conducătorii noștri n'au încă viziunea clară într'o problemă atât de mare, care acum ar putea fi soluționată în condițiile cele mai strălucite. **Rezerva consecventă față de Roma**, într'o vreme în care am reluat legăturile cu ortodoxismul grecesc, care secole întregi ne-a fost dușman de moarte, și în care am inițiat mișcătoare legături sufletești cu anglicanii și cu protestanții, — este *mai mult decât regretabilă*, ea ne condamnă la situații păgubitoare și înlăuntrul țării și în rapoartele acesteia cu restul lumii..“

Firește, unirea cu Biserica catolică a Apusului nu se poate concepe așa cum o crede d-l Ghibu, punând pe Patriarhul universal al Romei pe aceeași treaptă cu patriarhul dela București. Nici cum o contempla la 1909–1910 (cu ocazia broșurii păr. Virgil Pop despre Unirea bisericilor), actualul mitropolit dela Sibiu, *I. P. S. Nic. Bălan*, că Papa să fie „*primus inter pares*“. Nu, biserica românească, cu sau fără patriarh propriu, ar fi în aceeași relațiune cu Patriarhia dela Roma, în care sunt celealalte biserici și patriarhii naționale, firește catolice, păstrând nealterat ritul și disciplina proprie!

II.

Orientarea noastră spre Apusul catolic a început demult. La sinodul din Florența au iscălit și delegații bisericei române: Mitropolitul Dămian cu protopopul Constantin, — și nu din vina Românilor s'a zădărnicit actul făcut atunci la Florența. Un mare fiu al neamului nostru, ajuns Mitropolit al Chievului, Petru Movilă, a fost așa de aproape de catolici, încât Rușii îl socotiau chiar căzut dela credința lor. „Dacă Movilă n'ar fi fost legat și politicește de Rusia — zice d-l Ghibu — el ar fi tras și ultimele consecințe practice ale credinții lui în unitatea Bisericii lui Hristos și s'ar fi făcut patriarh ortodox creștin în legătură și cu cel dela Roma, în cea mai intimă convingere, că aceasta este adevărata ortodoxie“ (Unitatea națională a Românilor, Beiuș 1931, p. 38).

Am subliniat pasajul de mai sus, pentru a ține bine în minte, că dacă cel mai mare teolog pe care l-a avut nu numai ortodoxia română, ci ortodoxia universală, a avut intima convingere, că trebuie să trăiască în deplină unire canonică cu Roma, adăogând și *rațiunile practice* arătate mai sus, — *un aranjament de viitor pentru cauza religioasă a Românilor nu se poate concepe fără Unire cu Roma*. Asta este convingerea noastră, pe care avem dreptul să o spunem pe față, ca orice om convingerea lui.

Iar *rațiunile politice*? Dacă nu ne înșelăm, și Cuza Vodă a avut ideea, ca după Unirea Principatelor să se facă unirea bisericii române cu Roma, în loc de Constantinopol.

Dar cecece am dori acum să punem în discuție, e întrebarea: *cum și-a închipuit primul făuritor al Unirii noastre naționale, Mihaiu Viteazul, laturea religioasă a Unirii?* Chestiunea aceasta nu a fost cercetată până acum și istoricii noștri sunt chemați să o facă de acum înainte. Eu îi pun numai pe urma unor urme istorice descoperite mai nou și în legătură cu anumite contraste ce se semnaleză.

În primăvara trecută, cu ocaziunea alegerii de mitropolit, pâr. protopop Câmpeanu dela Tg.-Mureș îmi atrase atențiunea asupra unei cărți foarte rari, neutilizată de istoricii noștri, în care se spune că Mihai Viteazul, în schimbul Ardealului, ar fi promis trecerea la Unire a tuturor Românilor. Cartea e scrisă de un canonic catolic Palma, apărută pela 1780. — Iar la 23 Sept. 1935 găesc în „Adevărul“ dela București un foileton scris de d. Scarlat Calimachi, sub titlul: „*Din trecutul Ardealului și despre Mihai Viteazul*“, în care reproduce din cartea unui preot luteran Daniel Henrich, apărută la Sibiu în 1847, oarecari informațiuni de natură istorică, luate din memoriile lui Albrecht Huett, fost conducător al Sașilor pe vremea lui Mihai Viteazul. Autorul cărții consultate de dl Callimachi spune adecă:

„De reținut sunt spusele legatului papal Malaspina, care mergând în lagărul dușman, spre a împiedeca bătălia, a primit dela voevodul Mihaiu următoarele asigurări, după cum ne spune istoricul Palma, că ar cuprinde scrisorile din 14 Noemvrie, 3 și 8 Decemvrie ale arhiduceului Mathias: *Mihaiu nu vroia numai el să treacă la catolicism, dar ca principe al Transilvaniei, să convertească pe toți Valahii la religia catolică și de aceea Malaspina a și rugat pe arhiducele Mathias, să priedea voevodatul Transilvaniei valahului Mihaiu (pag. 50—51)*“.

Intre timp, am primit și dela pâr. Câmpeanu copia pasajului din „Notitia Rerum Hungaricarum ed. III, auctore Carolo Fr. Palma, pars III, Pestini, Budae et Cassoviae, Weigand et Kopf, 1785“. Voiu reproduce numai ceea ce privește tema noastră:

„*Mihaiu, voevodul Țării Românești, cucerise pe partea sa pe Malaspina nunțiul apostolic, făgăduindu-i că va renunța la schismă și se va uni cu biserica latină, ascultând de Papa dela Roma. De aceea Malaspina a rugat stăruiitor pe arhiducele Mateiu, să încredințeze voevodatul Transilvaniei Valahului Mihaiu, fiind aceasta de folos, înainte de toate, împărăției, de oarece, dacă transilvănenii ar îndrăsni să se răsvrătească, ar fi ținuți în frâu de către ostași din neamul lor; și apoi ar folosi și religiei, fiindcă, după pilda și cu ajutorul lui Mihaiu, s'ar uni cu Roma tot neamul românesc. Impotriva acestor sfaturi s'a ridicat cu îndârjire Gheorghe Basta chemat la sfat de arhiducele Mateiu...*“

Inimosul român *Dr. Nerset Marian*, în cartea sa apărută pe la 1885 și dispărută curând de pe piață: *Ortodoxia română...* și cu el atâția alții, înșiră, între alte consecințe ale fatalei desbinări de Roma, că „Biserica ortodoxă a depărtat posibilitatea unui mare stat românesc, chiar din veacurile de mijloc“. Nu cumva acel voe-

vod al nostru, care a avut mai întâiu ideea unirii tuturor țărilor române într'un stat sub stăpânire românească, se va fi gândit și el la fel? Căci oricât de simplu, incult și viclean l-ar arăta pe Mihaiu Viteazul dușmanii lui, el a fost un mare geniu, nu numai în cele militare, ci și în cele ale diplomației. El înțelesese să lupte pentru creștinătate, pentru consolidarea aceleia, și nu a putut să fie mare lucru, ca să priceapă, că biata ortodoxie grecească demult capitulase, și că fără Roma nu poate exista consolidare a creștinătății.

Relațiunea de mai sus, cuprinsă în însemnările lui Huett și în istoria lui Palma, cumcă Mihaiu Viteazul ar fi luat angajament formal, de a trece la Unire cu întreg neamul românesc, în schimbul Transilvaniei, este un punct nou în istoria marelui voevod.

Acest punct trebuie cercetat și lămurit.

Lucrul desigur nu va fi ușor. Caracterul lui Mihaiu e atât de complex, împrejurările în cari a lucrat el erau atât de complicate, relațiile istorice sunt atât de contrazicătoare, încât nu va fi ușor a stabili adevărul. Decât că trebuie cercetat acesta și *numai acesta*, fără nici un fel de prejudeții. La *Xenopol* tot ce găsim, în privința raporturilor lui Mihaiu cu catolicismul, este înfățișarea nunțiului Malaspina ca dușman al lui Mihaiu și o anumită scenă pomenită în legătură cu o scrisoare a Papei. Iată ce găsim la p. 189, vol. V ed. 1927 a Istoriei lui Xenopol:

„Odată cu solia lui Rudolf, Mihaiu primește și o scrisoare dela Papa, care sta tot la pândă, (iată cum își arată Xenopol catolicofobia! — N. A.) pentru a întinde autoritatea lui asupra poporului român, în care scrisoare marele pontifice îi spune să nu se îndepărteze cumva dela cauza creștină, dar să se alipească pe lângă împăratul german; înafară de aceasta însă, să lepede schisma cea primejdioasă, pricinuitoare a tuturor relelor și să se unească din toată inima lui cu Biserica romană. O asemenea misivă era de natură a da dreptate boierilor, cari combăteau alianța cu catolicii tocmai din motive de propagandă religioasă? Mihaiu, pentru a înlătura asemenea bănuiele, arată disprețul său pentru scrisoarea papei, astupându-și nasul la luarea ei din mâinile trimisului, arătându-se indignat, că dogmele religiei pe care el o recunoștea, erau hulite și reprobate de papa. El scrise deci îndărăpt papei, invitându-l pe el a lepăda erorile italice și a se reîntoarce în sânul adevăraților creștini. Astfel Mihaiu Viteazul căuta să împace interesul său politic, cu prefăcătoriile de temeri de conștință ale boierilor săi“.

Toată scena de mai sus miroase ea a ceva: a *plăsmuire ungurească*, fiindcă Xenopol o scoate din cartea unui ungur, *Ștefan Szamosközi*, despre care, cu câteva rânduri mai sus, spune tot el, Xenopol: „cât de mult se înșeală istoricul ungur Ștefan Szamosközi...“ și zice mai departe: „Se vede cât e de preferat a scrie istorie după documente, decât după cronicari și istorici!“ — Bună lecție pentru însuși Xenopol.

Iar despre nunțiul Malaspina spune Xenopol, că ar fi fost dușman al lui Mihaiu, căutând să-l compromită în ochii împăratului, pentru că Mihaiu era schismatic și a provocat moartea cardinalului A. Batori, iar pe el, pe nunțiu, l-ar fi ținut în prinsoare pe tot timpul luptei dela Șelimbăr!

Dar cum se impacă aceasta cu cele reproduse mai sus din Palma și Huett? In orice caz, *trebuiesc cercetate în original rapoartele lui Malaspina asupra lui Mihaiu Viteazul*. Dacă sub raport militar li-se dă așa o importanță celor scrise de Malaspina asupra lui M. V., încât, cum arăta odată, într'o conferință publică, d-l General Găvănescul, acestor rapoarte li-s'ar atribui, că numai Napoleon a mai întrebuițat, la traversarea munților, tactica întrebuițată de M. Viteazul, sub raport religios ele încă își au importanța lor covârșitoare și nu ne putem mulțumi numai cu ce ne spun în această privință niște scriitori maghiari, orbiți de patimă pentru marele cuceritor valah.

Prin cunoașterea deplină a concepțiilor bisericesti ce stăpneau pe primul realizator al Unirii tuturor Românilor se va contribui mult la deplina lămurire a istoriei noastre. Ceeace știm precis: solitudinea avută de el față de Biserica românească a Ardealului, prin așezămintele dela A. Iulia, prin numirea unui episcop român la Muncaci și prin condiția pusă în actul lui de vasalitate, că „religia și biserica română să fie libere, ocrotite și neatinsse de nimeni“, — nu contrazic la concepția de a întări această religie și biserică, prin o unire cu Biserica Romei!

Este cert, că — precum arată d-l *Teodorian-Carada* în foarte importanta sa lucrare „*Papa*“ (Buc. 1915) — până în sec. XVIII domnitorii români au avut mereu contact cu Roma, care încuraja luptele lor împotriva Turcilor. Unii au făcut chiar declarații de supunere la sf. Scaun, așa Lațcu Vodă la 1370 și Ieremia Movilă la 1588. La soborul din Constanța au fost de față ambasadorii celor doi voievozi români, deputați a 18 orașe române și germane, Țamblac, delegat episcopal al Moldovei. Cum am fost reprezentați la Florența, o văzurăm mai sus. Chiar în sec. XVIII se găsește un mitropolit al Moldovei, care cere binecuvântarea Papei.

Dar în secolul acesta al 18-lea se face începutul urei atât de grozave împotriva urmașului sf. Petru dela Roma, sub influența nefastă a Grecilor.

În cele politice demult am scuturat și urmele stăpânirii grecești: când ne vom emancipa și de influența lor în cele religioase?...

DR. NICOLAE BRÎNZEU

CODIFICAREA DREPTULUI CANONIC

NOTIȚE PRELIMINARE

În cărțile noastre bisericești, nu odată, dai de următoarea frază: „Cum vrea cel mai mare“. Ne apropiem de vremea Trilodului, și, luând în mână cel tipărit la Blaj în 1890, la pagina 2., citim următoarea însemnare: „Serviciul Sfântului, ce s'ar întâmpla în Duminica aceasta [a Vameșului și a Fariseului] și în Duminica Fiului rătăcit, îl cântăm Vineri la Dupăcinar, sau când va cugeta Eclesiarhul..“ Celce a rânduit slujbele ce vin în vremea cât se folosește această carte bisericească, a lăsat eclisiarhului dreptul și, de sigur, și datorința, de a găsi timpul potrivit, în care, ținând cont de împrejurări, fiind frații mai puțin ocupați, să poată săvârși slujba respectivului Sfânt. Legiuitorul dă norme generale; pentru rest, ca un om cu bun simț, care nu poate cunoaște toate chestiunile de amănunt, de cari trebuie să ții cont, dacă vrei ca legea să-și ajungă scopul, adică să fie folositoare societății, și să fie ușor de executat, pentru chestiunile de amănunt lasă mână liberă celui ce aplică legea.

Principiul de mai sus, „Cum vrea cel mai mare“, pe buzele unui „hătru bun de glume“ echivalează cu altă vorbă românească: „Cum îl taie capul“. Evident, dată fiind natura legii de a fi folositoare societății, pentru care se aduce, legiuitorului nici nu i-a putut trece prin minte ca să încredințeze mânuirea legii unui om, care să nu aibă în creier alt principiu de drept, decât: „Cum îl taie capul“ sau pe latinește: „Stat pro ratione voluntas“. Celce aplică legea, în toată lumea, dar mai ales în Biserică, trebuie să aibă, pe lângă o minte limpede și o judecată bună, și o frumoasă cultură juridică. Acest lucru se poate observa mai ales la Roma, unde sunt mai multe facultăți de drept canonic, și toate își au studenții lor; iară slujbașii Sfântului Scaun, aproape fără excepție, toți sunt doctori în drept. Celce trebuie să cârmuiască, nu-și poate face bine slujba fără cunoștințe temeinice de drept. Pentru acest motiv, principiul: „Cum vrea cel mai mare“, în Biserică, mai ales, nu poate avea nici un drept de încetățenire.

*

Falnică Biserică a Răsăritului, în cele dintâiu opt secole, a dat scriitori, organizatori și sfinți, pe cari i-a trecut lumea de mult în catalogul oamenilor mari. (Sub „lume“ înțelegem toate popoarele civilizate, incluziv popoarele occidentale, unde sunt chiar mai apre-

ciați, ca la ei acasă, marii bărbați ai Bisericii din Răsărit). De când s'a desfăcut însă de Stânca lui Petru, căreia îi rămâne în veci asigurată tăria isvorită din rugăciunea Fiului lui Dumnezeu: „Simone, Simone.. eu m'am rugat pentru tine, să nu scază credința ta”¹⁾, Biserica orientală a pierdut enorm de mult din seva dătătoare de viață, ce o avea din belșug mai înainte. După ruptura nenorocită, care este un perpetuu scandal între frații răsăcumpărați cu acelaș scump sânge al Fiului lui Dumnezeu intrupat, nu mai găsești în ea nici sfinții, mult mai numeroși și mai profunzi decât contemporanii lor din Apus; iar scriitorii sunt așa de puțini și așa sunt de slabi, încât chiar răsăritenii nu și-i-ar cunoaște, de n'ar veni să-i scoată la lumină câte un învățat din Apus. Unde sunt călugării cu voință de fier, vestiți nu numai pentru ascheza lor, care, celor de astăzi, pentru severitatea ei, ni-se pare lucru din povești, ci și pentru curajul cu care au apărat credința adevărată, fie cu scrisul, fie cu pleptul, și chiar cu viața? — Dureros lucru e să atingi aceste chestiuni, cari, fiind de o covârșitoare importanță, trebuiesc atinse, căci ele frământă mult creierul bisericaniilor, cari cred în origina divină a Bisericii și-i înțeleg rostul.

Nu știu cum, dar pare, că în nici un domeniu nu a făcut ruptura o pagubă așa de mare, ca în câmpul dreptului canonic. Constantinopolul a fost o adevărată nenorocire pentru Biserică. Pe lângă pușinii arhiepiscopi, cu cari se mândrește întreagă Biserica lui Hristos, cari au avut însă foarte mult de îndurat pentru că au umblat pe căi drepte, Capitala imperiului roman de răsărit a avut mulți arhieriei, cari s'au dovedit slabi în credință; și, dacă nu au fost capi de erezii, n'au avut curajul să apere nici dogmele, nici morala, nici drepturile Bisericii. Căutând să exploateze faptul, că rezidau lângă împăratul, se dădeau după păr pentru a-și spori numărul drepturilor și al privilegiilor. Ambiția lor nu avea la temelie interesele Bisericii, nici vreun temei istoric: singura rațiune era vecinătatea cu împăratul. Vredniciile Alexandriei și ale Antiohiei, înființate chiar de Căpetenia Apostolilor, nu mai erau băgate în seamă: chiar slujbele bisericesti trebuiau să țină cont de „împărăteasca cetate“.

Slăbiciunea capilor bisericesti dela Constantinopol, mai ales după ce au luat titlul de patriarh (a. 381), se observă chiar sub domnia împăraților celor mai creștini. Impăratul Justinian (527—565), din ale cărui rude se trag frați de ai noștri din Macedonia, a fost un creștin admirabil, nu numai în ce privește ascultarea sfintelor slujbe și ținerea severă a posturilor și a tuturor poruncilor dumnezești și bisericesti²⁾; ci și în ce privește alipirea lui, cu trup cu suflet de Biserică, încât, după vestitul teolog Jugie, Justinian merită titlul

¹⁾ Luc. 22, 31. 32.

²⁾ PARGOIRE, *L'Église Byzantine* (527—847), ed. 3, Paris 1923 p. 16.

de „împărat teolog“¹⁾). Dragostea lui față de Biserică o spune în scrisoarea, ce a trimis-o Papei dela Roma, Ioan al II-lea, în care zice: „Ne-am trudit în totdeauna să se păstreze unitatea Sfântului Vostru Scaun și starea neschimbată a sfintelor lui Dumnezeu biserici“²⁾). Dar patriarhii Constantinopolului de pe vremea lui erau niște figuri șterse, cari nu erau de loc la înălțimea chemării. Antim îi face atâtea buclucuri, și încă foarte mari, încât, cu tot sprijinul împărătesei, pe care soțul ei n'ar fi supărat-o pentru toată lumea, e silit să-l expulzeze din scaun și din Capitală³⁾).

Incepând cu Constantin cel Mare, împărații creștini au ocrotit Biserica. Această slujbă de tutor o ia în serios și Justinian⁴⁾), și unde canoanele nu au stabilit nimic, ori sancțiunile canoanelor nu i-se par suficiente, legiferează el⁵⁾). Acest amestec al Statului în trebile bisericești, — având câte un gând ascuns și Statul și Biserica, pe care îl și realizează, Statul stăpânind Biserica, iar unii bisericești ajungând la situații și la bunătăți, la cari altfel nu ar putea ajunge — continuă și astăzi în Bisericile orientale rupte dela unitatea romană. Chiar la noi, legile organice ale Bisericii ortodoxe sunt aduse de Stat, ca și legile țării, în Cameră și Senat, participând la debateri și la vot oricine vrea; de e creștin, ori păgân, chiar francmason, puțin impoartă. În astfel de condiții a fost votată „Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii ortodoxe române“ din 6 Maiu 1925⁶⁾). „Statutul organic al Bisericii greco-orientale române din Ungaria și Transilvania“, apare tot cu aprobarea și modificarea împăratului-rege Francisc Iosif, la 28 Maiu 1869⁷⁾).

Acestui fapt i-se datorește zelul înfocat al unor neînțelegători ai rostului Bisericii, cari doresc abolirea Concordatului încheiat de Statul Român cu Sfântul Scaun. Domnii aceștia își fac iluzia, că în acest caz, Statul va avea mai multe drepturi asupra Bisericii Catolice. Necunoscători ai celor mai elementare chestiuni din dreptul canonic, cel puțin așa apar, ei nu vor să știe, că tocmai Concordatul e acela, care asigură Statului Român multe drepturi de mare calibru, pe cari, în lipsa Concordatului, Statul nu le va putea avea⁸⁾).

¹⁾ *Dictionnaire de Théologie Catholique* t. VIII, Paris 1925, col. 2279.

²⁾ *Semper magnum fuit nobis studium unitatem vestrae apostolicae sedis et statum sanctorum Dei ecclesiarum custodiri.* Cod. I, 1, 8.

³⁾ Vezi I. BALAN, *Leges Iustiniani de haereticis*, Romae 1935 p. 11 sq. Dosarul lui Antim și a tovarășilor lui se găsește în *MANSI, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. VIII, Florentiae 1762.

⁴⁾ I. DUCHESNE, *L'Eglise au VIe ème siècle*, Paris 1925, p. 261.

⁵⁾ BALAN, *Leges Iustiniani de haereticis*, p. 10.

⁶⁾ Vezi textul legii și debaterile în *CHIRU C. COSTESCU, Colecțiunea de legiuiri bisericești și școlare adnotate*, vol. II, București 1925.

⁷⁾ Vezi ediția a doua oficială autentică, publicată la Sibiu în 1900, p. 5.

⁸⁾ Vezi *Biserica și Statul*. Memoriu prezentat Consiliului Dirigent Român din partea Episcopatului Provinciei bisericești gr. cat. române de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj 1919, p. 8.

Sistemul „superiorității Statului față de Biserică“, pe care îl preconizează unii¹⁾, este combătut de cononiștii catolici²⁾. El n'a fost util nici Franței³⁾.

Această legiferare din partea Statului, cum și faptul, că Biserica de odinioară a Răsăritului e fărâmițată în atâtea biserițe mici, cari, foarte adeseori se dușmănesc, și, cum a făcut biserica Constantinopolului cu frații noștri din Macedonia, desvoltă o activitate foarte puțin conformă cu învățătura lui Hristos, a împiedecat activitatea legiuitoare a Bisericii. Dela ruperea unității, lipsesc cu desăvârșire, în Biserica Răsăritului desbinată, sinoadele ecumenice; chiar locale nu se mai țin. Doar câte un regulament, care rezolvă chestiuni urgente, mai publică vreun Sinod, care, de fapt, după felul de a vorbi din Biserica Apusului, nu este altceva decât o conferință episcopescă. Sinoade sunt doar adunările episcopilor, în cari se discută chestiunile importante, cari mai înainte au fost studiate cu temei, de teologi și canoniști de seamă. Poate pentru acelaș motiv, legilor bisericești, în Răsăritul deslipit de Roma, nici nu li-se mai dă nici forma, nici numele de *canon*.

*

În aceste condiții, este ceva adevăr în vorba: „Graeci sine lege vagantur“, și în ce privește Biserica orientală. Titlul de „Greci“ nu se potrivește nici fraților noștri ortodocși, doar între minoritățile așa de însemnate ale Bisericii ortodoxe române: Ruși, Ruteni, Bulgari, Sârbi și Greci, aceștia, și ca număr, ocupă locul cel din urmă. Cu atât mai puțin ni-se potrivește nouă, cari suntem uniți cu Roma, numele de „Greci“. Tot așa de nepotrivită e și numirea, ce s'a vârat chiar în Constituție, în art. 22, de „greco-catolici“. Noi suntem pur și simplu: Români catolici. Nouă, Românilor catolici, nu ni-se poate spune, la nici un caz, că n'am avea legi în Biserică, cari să reguleze diferitele slujbe și situații. Nu este acum locul să vorbesc despre acest lucru. De data aceasta ajunge afirmația foarte categorică: Dintre toate bisericile orientale, unite ori neunite cu Roma, poate Biserica noastră este cu legislația cea mai bogată, cea mai pusă la punct. Dovadă este vorba Cardinalului Simeoni, Prefectul Sacrei Congregațiuni de Propaganda Fide, care ne-a văzut acasă, la Blaj, și, în 1886, a zis către Episcopatul nostru: „Biserica voastră întrece toate

¹⁾ Vezi Dr. I. MATEIU, *Dreptul bisericesc de stat în România întregită. Regimul general al cultelor*, București 1926, p. 4.

²⁾ Vezi RUDOLF RITTER VON SCHERER, *Handbuch des Kirchenrechtes*, I. B., Graz 1886, p. 43 și urm.

³⁾ Vezi EMILE CHÉNON, *Histoire des rapports de l'Église et de l'État du I-er au XX-e siècle*, 2. éd., Paris 1913.

bisericile de rit oriental¹⁾. Iar cel mai mare canonist dela finea secolului trecut și dela începutul secolului de față, părintele Francisc Xaveriu Wernz, are așa de delicate cuvinte de apreciere despre Conciliile noastre provinciale: „Modelele cele mai frumoase, în cari se face neconținută aplicare a dreptului vechiu al Bisericii Orientale, și se fac canoane nouă potrivit disciplinei, care e astăzi în vigoare, se găsesc în cele două concilii provinciale de Alba-Iulia din anii 1872 și 1882²⁾. Conciliul provincial al III-lea, din anul 1900, mai puțin bogat, întregeste foarte bine multe chestiuni tractate în cele două de mai înainte. Din punct de vedere național, el este afirmarea cea mai demnă a Bisericii noastre, care n'a voit nici de cum să se lase încătușată în proiectul guvernului maghiar, care voia să dea Bisericii catolice o autonomie, de care Roma n'a voit să știe nici odată.

*

Dacă Blajul a avut o așa de mare putere de viață și a dezvoltat o activitate așa de roditoare pentru neamul românesc, chiar în epoca dominației streine, încât fostul ministru președinte Bánffy i-a spus Metropolitului Mihályi, că îl ustură spatele când se gândește la Blaj, aceasta se datorește mai întâiu de toate ocrotirii ce i-a hărăzit-o Dumnezeu. Dar este și o parte omenească, un merit al bărbaților, cari au avut răspunderile. Incepând cu Metropolitul Teofil, cel dintâiu ierarh care a reluat legătura cu Roma Papală, și până la ultimul Metropolit Vasile, toți arhierii Bisericii românești unite a Blajului, și sfătuitoarii și colatoratorii lor, și-au dat bine seama, că numai un organism sănătos poate avea viață și poate activa. De aceea o muncă organizatoare se observă în Biserica noastră în toate timpurile, tinzând să pună la punct chiar cele mai delicate chestiuni. Dovadă sunt multele sinoade diecezane și arhidiecezane ținute în toată provincia metropolitană³⁾, a căror coroană sunt cele trei concilii provinciale⁴⁾.

Dr. IOAN BĂLAN

¹⁾ „Ecclesia Vestra praecellit inter omnes rituum orientalium Ecclesias“ Vezi Dr. AUGUSTIN BUNEA, *Istorie scurtă a Bisericii române unite cu Roma în Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecezei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900*, Blaj 1900, p. 49.

²⁾ „Optima specimina, in quibus iuris antiqui Ecclesiae Orientalis continua fit applicatio, novique canones secundum disciplinam vigentem conduntur, prosunt in duobus Conciliis provincialibus Alba-Iuliensibus a. 1872 et 1882“. Vezi FR. X. WERNZ, *Ius Decretalium*, tom. 1, ed. II, Romae 1898, p. 317.

³⁾ Vezi I. BALAN, *Fontes Iuris Ecclesiae Rumanae*, Romae 1932 pp. 68—79.

⁴⁾ Vezi BALAN, *Fontes Iuris*, pp. 54—59.

LIBERTATE SOVIETICĂ

Colosul dela Nord a fost și rămâne enigmă greu de deslegat. S'a scris mult despre sufletul rusesc și despre stările din imperiul țarist. Fără să se fi ajuns însă la multe puncte câștigate, cum s'ar zice. Se vorbește și acum și se scrie cu nemiluita despre celea ce se petrec în Bolșevicia. Dar tot fără a se putea spune că s'ar fi făcut lumină deplină în ce privește atâtea și atâtea probleme și realități deacolo. Un singur lucru e sigur: pe informațiile ce pleacă din isvoare sovietice nu se poate clădi. Tovarășii roșii nu se prea sinchisesc de „prejudicii“ morale. Mai ales când e vorba de a călca alătura de adevăr în vorba spusă pentru alții. — Celea ce urmează vor învedera acest cuvânt al nostru.

Periodicul roman *Lettres de Rome* (an II, nr. 1 din Ianuarie c.) redactat de P. Ioseph H. Leidt S. I. și P. Iohn Ryder S. I., răzimat pe acte și documente autentice, demască, fără chip de replică, nesinceritatea asigurărilor date de înalte personaje politice sovietiste, privitor la libertatea de conștiință și de cult religios în Rusia de azi.

1. Președintele *Roosvelt*, în vederea reluării relațiilor diplomatice între Statele Unite și Rusia Sovietică, a cerut în prealabil, pe seama cetățenilor americani ce s'ar așeza în Sovietia, garantarea libertății de conștiință și de cult, cu tot ce comportă aceste libertăți. La ceea ce *Litvinov*, comisarul poporului, a răspuns numai decât că regimul din care face și el parte începe bucuros tratative cu guvernul american pentru acordarea celor mai largi facultăți religioase. Deși, adaugă același, pentru așa ceva n'ar fi nici o lipsă, deoarece cârmuirea sovietică continuându-și „inalterabila sa linie de conduită“ garantează tuturor „cea mai deplină libertate de conștiință“. Intru întărirea afirmațiilor sale se provoacă la un ukaz din 23 Ian. 1918 care la art. 2 precizează că slobod este oricine să profeseze orice religie, respectiv să nu profeseze nici una; la art. 3 fixează interzicerea promulgării, în tot cuprinsul Uniunii Sovietice, a vreunei legi sau a vreunui regulament care ar restrânge libertatea con-

științei ori ar crea ceva privilegii pe motive religioase; iar în art. 9 lămurește că școala e separată de biserică, instrucția religioasă fiind oprită în toate categoriile de școale pentru cultura generală. Admite însă învățământul religios privat.

Toate acestea sunt pe hârtie. În realitate se porcede însă altfel. Publicația ministerului instrucțiunii, *Educația Preșcolară*, (nr. din April 1935, p. 4) scrie limpede: „Trebuie să anihilăm, să stărpim toate prilejurile ce ar putea desvolta cumva religia în copil“. În revista școalelor primare și secundare din regiunea Moscovei, *Pentru educația comunistă*, (nr. din Februarie 1935, pag. 10) se vorbește fără perdea: „În scopul de a transforma copiii în adevărați luptători pentru comunism, trebuie să înăbușim în ei, încă din primii lor ani de pricepere, credința în Dumnezeu, în sfinți și în orice fel de puteri mai presus de fire“. — Și dăscălimba bolșevică îndrumărilor acestora se conformează, nu anumitor articole de lege pe cari nime n'are de gând să le ia în serios.

Dealtfel roadele noului învățământ se arată la tot pasul. Și sunt îngrozitoare. Presa roșie abundă în relatarea de cazuri execrabile. Libertinajul cel mai rușinos, indisciplina, viciile în contra naturii sunt ceva la ordinea zilei în noua școală. Dascălii se întrec în bălăceală și cinism cu elevii lor. *Pravda* din 4 Iunie 1935 relatea următoarele: „Dascălul din Babelocinskij (Rusia Albă) Kustikov a invitat la o nuntă, pe ziua de 24 Mai, pe dascălița Prascovie Polevaia și pe învățătorul Antoniu Gladkij. Gladkij, om lipsit de tact, a forțat pe Polevaia să plece dela cină și puțin după aceea a plecat și el. A ajuns-o în stradă, a tras-o la un gard și s'a apucat s'o violeze. Au dat peste ei Atanasie Konoplev și Filip Svisniakov. S'au acățat și ăștia de dascălița și au necinstit-o. Au venit la rând apoi învățătorul Khomcenko și orășenii Dimitrie Streltsov, Sergie Loveiki, Andreiu Boianov și Mihail Streltsov și au făcut la fel“ — Așa școală, așa dascăli, așa produse școlare.

Dar să trecem peste aceasta și să ne reîntoarcem la libertatea învățământului religios privat. Litvinov s'a provocat la legislația din 1918, care nu mai era în vigoare când trata dânsul cu Roosevelt. În 8 April 1929 se dăduse adecă alt ukaz, în sensul căruia tinerii cari n'au ajuns la vârsta de 18 ani nu pot participa la nici un fel de act cultic (art. 3); tuturor asociațiilor religioase ce ar fi existând pe teritoriul Uniunii Sovietice le este interzis să organizeze reu-

niuni de rugăciune, ori reuniuni speciale pentru copii, tineri și femei (art. 17, paragraf C); miniștrilor cultelor le este oprit să-și deprindă activitatea în afară de locul cultului și de domiciliul membrilor asociației, (art. 19). Comisarul poporului „tovarășul“ Litvinov, știa bine de acest ukaz, dar n'a suflat o vorbă. Cum sigur știa și de decizia Comisariatului Poporului pentru Justiție: „Intru cât părinții, dornici de a lăsa să le fie instruiți copiii în «legea dumnezeiască», vor invoca drepturile lor părintești, se va ști că aceste argumente nu pot autoriza Sovietele să permită să se deie copiilor învățătură într'o atare materie... Este doar înafară de orice îndoială că predarea «Legii Dumnezeiești» copiilor provacă întunecarea tinerelor lor spirite. Prin urmare autoritățile sovietice incumbându-i datoria de a educa și instrui copiii, aceleiași îi revine și dreptul și datoria de a împiedeca să li-se îmbâcsească mințile lor de copii cu prejudicii; cu prejudiciile pe cari clerul încearcă să le înrădăcineze în spirite învățând legea dumnezească“.

Și că autoritățile sovietice știu să fie consecvente pe această linie, se vede și din faptul că încurajază copiii să-și denunțe părinții credincioși, făcând astfel imposibilă instrucția religioasă chiar și în sânul familiar. Se știe c'au fost osândiți o seamă de buni creștini pentru pregătirea, în privat, a micuților pentru prima împărtășanie. Se știe c'au fost osândite la 8 și 10 ani închisoare și la surghiun în Siberia mame numeroase pentru „vina“ de a-și fi învățat copilașii elementele catehismului. Se știu cazuri când, pe titlu de spionaj, au fost condamnați credincioși cari n'au făcut altceva decât că s'au spovedit. — Asta se cheamă în limbajul lui Litvinov, libertate de conștiință și de instrucție religioasă.

2. Tot așa-i și cu garantarea dreptului de a deschide și susținea biserici, paraclise ori case de rugăciuni afectate cultului religios în împărăția lui Lenin și Stalin et Cie. — Pomenitul ukaz din 8 April 1929 prevede, la art. 10, ce-i drept, libertate deplină, pentru așa ceva pretinzând „doar“ atâta: Să se asocieze cel puțin 20 de credincioși cari să ceară în scris îngăduință dela autoritățile în drept. Adecă dela Comisariatul Poporului pentru afacerile interne = GPU. Iar cu asta s'a spus tot, pentru cine știe ce înseamnă GPU.

Și aieva: teoria literei legale o dă peste cap practica GPU-istă. Organizația aceasta polițienească, fără rușine de oameni și fără frică de Dumnezeu, e meșteră în vexații și

fărădelegi. Și are mână liberă să gătuie „legal“ orice mișcare religioasă. Drept de care se folosești pe trei titluri: impozite, restaurații și rezoane de ordin public. Trei funii strașnice în mâni asasine.

Câtu-i pentru *impozite*, acestea sunt de două feluri: dare pe imobile și cheltueli de asigurare, pe cari le fixează bunul plac al „tovarășilor“ din G. P. U. Când deci aceștia așa află de bine, trântesc o sumă imposibil de plătit. Și atunci s'a sfârșit cu casa de rugăciuni: devine teatru, local pentru cinema, magazin de bucate, garaj, ori ce vor catadixi „tovarășii“ să ordone. E tipic cazul unei case de rugăciuni evaluată întâiu la 32.000 ruble, apoi la 183,508 ruble (șanc atâta!). Ceeace a însemnat un impozit sextuplat. — Cheltuielile cu *reparațiile obligatorii* sunt și mai vexatorii. Zece mii de ruble an de an nu-i o sumă care să fie impusă rareori unor comunități restrînse și sărace. Ba se cunosc cazuri când, după ce s'au terminat reparațiile făcute cu mari jertfe, s'a dat poruncă să se înceapă o altă serie de reparații, pentru că altfel nu se permite deschiderea bisericii. — Prin Ukraina s'a întâmplat nu odată vara că s'au adunat bucatele în biserică. Toamna apoi, când s'a redat serviciului divin, a trebuit restaurată din din nou, așa se deteriorase. Și de câte ori s'a întâmplat că nici așa nu și-au mai recăpătat credincioșii lăcașul de închinare!

Prigoana împotriva credinței e îndeosebi aprigă în părțile Leningradului și în centrele muncitorești. La 9 Iunie 1935 „tovarășul“ *Jaroslavsky* strigă în plină conferință atee: „Sunt sate cari n'au văzut niciodată popă; sunt orașe întregi cari n'au nici un preot. Așa-i, de exemplu, *Magnitogorsk*. Avem aci o populație de 250.000 locuitori, dar nu-i nici un preot și nici o biserică“.

Cei cari țin la „superstiția religioasă“ sunt șicanați în fel și formă, în grup și individual. O comunitate declarat creștină a fost silită să-și părăsiască locuințele, să se așeze în alte case în ruine, pe cari apoi să le refacă pe spesele lor, dar fixate de soviete. Cei douăzeci de inși cari trebuie să se constituie într'o asociație numită „Soviet Bisericesc“ pentru ca să capete autorizație de a deschide biserică, sunt notați pentru a fi „la caz de lipsă“ arestați cei dintâi! — Și cu toate acestea credința nu-i ucisă în Sovietia! Bolșevismul dărfimă altare, închide biserici, dar în multe-multe suflete n'are intrare. Ortodocși și catolici se află în aceeași osândă.

În Rusia Albă au fost închise în ultimii doi ani cam 90 de biserici catolice. La Kiev, Kharkov, Saratov și în Crimeea nu se mai află (cel puțin cu știrea autorităților sovietice) nici un preot catolic; catedrala Sf. Isac din Leningrad a fost prefăcută în muzeu antireligios; la Odessa s'au pus peceților de închidere pe toate Casele Domnului. — Fie. Credincioșii se roagă și așa, cum pot, când pot și unde pot. Și așteaptă ziua când iarăș vor cânta cu adevărat liber și netulburați de nimeni, măririle celui Preînalt. Simțesc ei bine: stăpânia lui Antihrist se va prăbuși sub greutatea multelor sale fărădelegi cari strigă la ceriu.

Acolo nu prinde minciuna. Și nici o iscusință omenească nu va duce în rătăcire pe dreptul Judecător. Cum încearcă și cum adesea isbutesc la oameni emisarii iadului roșu. Ca *Romain Rolland* bunăoară care, după o vizită la Gorki în Rusia Sovietică, a cutezat, între altele, să declare și enormitatea că în Sovietia e apărat liberul exercițiu al cultului! Iată cuvintele lui: „Cultul e protejat în interiorul bisericilor. Cel ce ar îndrăzni să-l tulbure ar fi pedepsit de poliție. Se publică tipărituri religioase, cum e „Revista patriarhatului moscovit“. Am avut în mâini ultimele numere pe 1934—35, și conțin știri și noutăți bisericești, cum se face în toate părțile unde biserica este atotputernică. — E drept că au fost închise multe biserici pe cari credincioșii n'au putut (ori n'au vrut) să le susțină. Veți zice că s'au făcut presiuni; dar ar trebui examinat fiecare caz individual, înainte de ce s'ar hasarda un răspuns“ (*Rundschau*, 7 Noemvrie 1934). — După cele de mai sus e de prisos să se facă vre-o reflexie la sporovăiala lui Rolland. Pentru a cunoaște omul, să se noteze doar atâta: Revista Patriarhatului Moscovit e singura publicație religioasă din Sovietia. Numerii „anilor“ 1934—1935 în realitate e un singur număr ieșit în 1935 și care are cu totul — 14 pagini (zis și scris: patrusprezece pagini) pe $20/29$ cm. Atât și nimic mai mult.

Fiii întunerecului seamănă întru toate cu tatăl lor: nu este adevăr într'înșii.

DUMITRU NEDA

OAMENI ȘI FAPTE

POMENIRE PIOASĂ

UN AN DELA MOARTEA MITROPOLITULUI VASILE SUCIU

Cu vremea care trece, figura răposatului nostru Părinte se conturează tot mai luminoasă, mai fascinantă. Depărtarea înmoaie liniile de amănunt, dispar înduioșetoarele crețuri ale himei, martirizată de atâtea dureri trupești, și rămân trăsăturile caracteristice, pregnante. Rămâne portretul eroic, biruitor și după moarte, al omului care n'a cunoscut niciodată înfrângerile.

Originar din țara voivodală a lui Radu Negru, copilărind în ținutul oltean al Făgărașului, între țărani dârzi și neînfrânți, având zilnic în față priveliștea statornică a celor mai înalte piscuri carpatine, încă din cea mai fragedă tinerețe Vasile Suciul purta în sufletul său simbolica intransigență românească. Privirea hotărâtă, oțeloasă, care oglindea imutabilitatea masivelor de munte, i-a rămas neschimbată până la moarte. O păstrăm și astăzi în amintire, toți cei cari am trăit aproape și am avut fericirea să-l vedem adeseori, și 'n zile grele și 'n zile bune. Anii, oricât de mulți s'ar suprapune, prefirându-se vârtejor din caerul timpului, nu vor putea să i-o întunece.

Când s'a statornicit la Blaj, după șase ani de studii în cetatea eternă, bătătorind urmele atâtor apostoli ai românismului, ca Petru Maior și Gheorghe Șincai, oltean și acesta, tinărul profesor și prefect de studii din Seminarul Bunei-vestiri și-a întregit figura cu frumoasa barbă crescută în voie, tradițională îndrumătorilor de suflete românești. Energia sa clocotitoare l-a împins, fără ezitare, din cea dintâi clipă, spre luptele politice ale neamului. Biruințele dela Vințul de jos sunt datorite, în marea parte, neînfricatului „popă dela Blaj“, în fața cărui rămâneau neputincioși chiar și fioresii jandarmi cu pene de cocoș. Comunele Secașului nu l-au uitat încă și bătrânii dela Roșia, dela Sângătin, Drașov și Daia, mai povestesc și astăzi, cu lacrimi de însuflețire, epeicele exoduri românești spre Mureș, la comisiile de votare, unde vestitele

alegeri pentru parlamentul unguresc erau adevărate lupte, pe viață și moarte, între oprimații și opresorii atâtor veacuri negre. În fruntea taberelor nației noastre era profesorul de teologie dela Blaj, cu chipul de voevod bărbos și hotărît, ca al doilea Radu Negru din aceeași țară dârză.

Indrumătorul dela Vinț, când chemările de altă natură l-au legat mai mult de catedră și de cărturăria migăloasă, a rămas în sufletul său același: nu s'a curtenit niciodată prin antișambrele Budapestei! Emisarii așa numitelor „impăcări“, cari au trepădat mai ales prin centrele spirituale, i-au găsit ușa veșnic zăvorâtă, și cu verbul gronțuros al strănepoților lui Tuhutum nu s'a familiarizat. În epoca lui Mangra și a atâtor Ionești și Siegești, de repudiată amintire, s'a închis în chilia de anahoret al cărții, lângă voluminoasele sale manuscripte de dogmatică, fără pă sare că numele său este trecut sau nu în „cartea neagră a trădătorilor de țară“, alcătuită cu atâta grijă de organele ministerului de interne ungar.

La 1918, când gira, în calitate de vicar capitular, afacerile Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș, cu toate riscurile și răspunderile inerente unei slujbe atât de înalte, nu a stat nici o clipă pe gânduri, să primească prezidenția Consiliului Național dela Blaj, luând jurământul tuturor subalternilor săi în numele împlinirii „visului de veacuri“ și pregătind căile României Mari, ca Ion Botezătorul căile mult așteptatului Mesia. Nu vom uita niciodată acelea clipe mărețe când, după sf. liturgie din catedrala istorică a Blajului, sunetul de goarnă a înălțat, ca la un glas de sus, toate mâinile spre ceriu și Vicarul Vasile Suciu, îmbrăcat în ornate preoțești cu întreg săborul Mitropoliei, rostind formula jurământului național, invoca darul lui Dumnezeu asupra Ardealului și a norodului său, hotărît să-și elupte definitivă eliberare! Și să nu se uite că armatele lui Mackensen se aflau încă la București și pribegia dela Iași nu luase sfârșit.

Câteva săptămâni mai târziu, șoimul de oțel al Marelui Cartier Român, trimis de generalul Prezan, să facă întâia legătură cu inimile românești ale Ardealului, la Blaj a găsit cel mai sigur loc de aterizare, sub scutul legiunii de gardiști dela Târnave, al căror comandant spiritual era Vicarul Vasile Suciu însuși. Și tot aci, în bătrânele saloane arcuite ale castelului mitropolitan, s'au conturat pentru întâiași dată proporțiile și hotărârile adunării naționale dela Alba Iulia, de mai târziu, în sfatul de canonici și de ofițeri ai Regelui românesc.

Am stăruit intenționat mai mult asupra acestor amănunte, azi-mâine date uitării, ca nimic din imaginea eroică a marelui Mitropolit răposat să nu se piardă, și să amuțească c'un ceas mai degrabă impiile glasuri din zilele noastre, cari aruncă noroiul inconștienței asupra bisericii Blajului și a conducătorilor ei, chiar sub raport național. Lovituri nebune, cari bat în porți pe veci inexpugnabile. Mormântul Mitropolitului Vasile Suceu e prea proaspăt încă și tradiția Blajului prea vie, ca să poată fi atinsă!

Figura Mitropolitului Vasile Suceu, ales sub comandamentele unei asemenea tradiții, ilustrată de profesorul de teologie și de vicarul, și instalat în scaunul lui Inochentie Micu în prezența M. S. Regelui Carol II însuși, atunci Prinț de coroană al României întregite, s'a desăvârșit prin trăsături nu mai puțin eroice, cari priveau mai deaproape înalta sa misiune de preot și de Arhiereu, păstor de suflete. Luptele pentru aspirațiile naționale își primiseră mult suspinată încoronare în țara liberă, în unirea pe veci cu Țara-mamă, și era rându problemelor de organizare, de întărire a patrimoniului național asigurat.

Noul Mitropolit dela Blaj, de-o austeră modestie și simplitate în viața particulară, mulțumindu-se cu un singur slujitor în întreg castelul său de prinț bisericesc, era stăpânit de-o covârșitoare lozincă, pe care o definea atât de scurt și de lămurit:

— Acum, dupăce visul nostru de veacuri a luat ființă prin darul lui Dumnezeu și jertfele tuturor, vreau reîncreștinarea neamului meu și consolidarea lui prin spiritualitatea evanghelică! Reîncreștinând sufletele, întărim neamul, țara. Aceasta este misiunea mea, misiunea Blajului și a bisericii sale. Vom rămânea veșnic biruitori prin Isus Hristos!

Pentru înfăptuirea acestui gând avea celea mai vaste planuri, cari, prin energia sa neînfrântă, au și rodit o întreagă serie de realizări, cari l-au făcut cu drept cuvânt nemuritor. A început întâi cu ocrotirea orfanilor din război, înființând orfelinatul dela Obreja și atelierile de arte și meserii dela Blaj, căci visa un adevărat Pittsburg românesc la confluența celor două Târnave. Dorea o clasă mijlocie românească, îndrumată în spirit creștinesc. Se gândea la pilonul de sprijin între masele rurale și pătura intelectuală suprapusă. Își imagina mai ales cucerirea orașelor ardelenesti prin noua oaste românească și creștină, a meseriașilor și negustorilor,

bine pregătiți și sub raport profesional dar și sufletesc. Iar dacă n'a putut să vadă cu ochii Pittsburgul românesc dela Târnave, a pus măcar temelie și a lansat ideea.

Intensificarea vieții creștinești în păturile de sus o vedea realizabilă prin educația cât mai desăvârșită a generațiilor de tinere fete, pe cari viața modernă le atrage tot mai intensiv spre carierele intelectuale. În acest scop a înființat Congregația de Surori Sf. Maria dela Blaj, făcând să răsară sub crucea lui Iancu magnificul Institut al Recunoștinței, cu liceu de fete, școală normală de învățătoare, școala comercială superioară pentru fete, și internat, în același complex, și, mai târziu, școala de menaj, ca marele asalt pentru reîncreștinare să poată fi dat prin tot atâtea ramuri de „profetese“, crescute sub faldurile drapelului „Mariane“. Isbânda mărețelor sale gânduri o vedea mai curând și mai ușor realizabilă prin femei, soțiile și mamele de mâine. Aceasta era una dintre cele mai mari probleme, de care se preocupa statornic și cu mai multă intensitate. În acelaș scop a rupt o parte dintre surorile călugărițe dela Blaj și le-a dat puțința să înceapă și un cămin de studențe la Cluj, cu o altă școală de menaj, concepută și mai larg, tot acolo.

Personalul îndrumător pentru aceste instituții de educație feminină l-a căutat și l-a găsit, pentru început, în ordinele catolice de rit latin, cu mai lungă și mai bogată experiență, alegând pe *românce* și aducându-le acasă, în slujba idealurilor naționale românești. Se gândea la un vast institut de elită pentru creșterea fetelor, ca părinții români, și din clasele celea mai înalte, să nu fie nevoiți a se mai gândi la școale conduse de cinuri străine, ci să poată găsi pentru fiicele lor aici, acasă, și confortul și educația creștinească în celea mai pure forme și simțământul românesc întreg, adânc și indiscutabil. Idealurile Mitropolitului Suceava au fost totdeauna o minunată împletire a simțirilor românești cu cel mai genuin sentiment religios, în cea mai superioară concepție.

Nu a neglijat nici întărirea celorlalte institute de educație ale tineretului, păstrând aproape de inimă și școlile de băieți. A dat posibilități seminarului teologic să se lărgească și întărească, a făcut să se înalțe un corespondent al Institutului Recunoștinței, în noua clădire strălucită a Școlii Normale de băieți, și 'n atât de esteticul edificiu, cel mai nou în serie, al Școlii Comerciale Superioare de băieți. Nu este, fără îndoială, în întreaga țară noastră un al doilea

oraș de provincie care să înmănușieze atâtea institute de educație și școli, câte are azi Blajul, prin întregirile pe cari i le-a dat Mitropolitul Sucei într'un timp atât de scurt și de greu sub raport economic! Ioan Bianu, venerabilul fost președinte al Academiei Române și fost elev al școlilor dela Blaj, contemplând ocazional din vârful unei coline cu priveliște de ansamblu, nouile palate școlare de aci, a exclamat, cu lacrimi de sinceră admirație:

— Da, da, omul fără picior de colo, din chilia de schimnic a vechiului castel princiar, a făcut adevărate minuni! Unde a fost Blajul prin anii 1870 și unde este acum! Fără să împietăm câtuși de puțin, nici memoria celuiialt mare ctitor modern, care a fost Ioan Vancea.

Realizările sale în domeniul sufletesc n'au rămas desigur mai pre jos, decât zidurile pompoase ale instituțiilor cărora le-a dat ființă. Insuși trăia o foarte echilibrată viață sufletească, clădită pe temelia de granit a celei mai desăvârșite convingeri religioase. Rar suflet atât de împăcat cu sine și cu hotărârile Provedinței. Un om care n'a cunoscut surprinderile sub raport de eternitate. Ori de câteori, în nenumăratele primejdii de a-și pierde viața pământească, a simțit aproape imaginea morții, a privit-o senin și gata, împăcat cu orice. De câteori, cercetându-l, l-am găsit cufundat în rugăciune, între meterezele de acte consistoriale, cu ceaslovul dinainte și cu sfânta cruce, între cutiile cu medicamente și fiole de insulină. Iar când suferințele au devenit copleșitoare, sf. împărtășanie îi era pâinea zilnică, salvatoare.

S'a îngrijit ca preoțimea sa să aibă meditații religioase obligatorii, conduse de către cei mai distinși oratori ai Provinciei mitropolitane, cu obișnuitele reculegeri sufletești chiar în catedrala dela reședință, la cari a participat însuși, atâta timp cât medicul i-a îngăduit-o. Meditațiile au fost permanente, și harurile cerești, de cari preoții participanți s'au făcut părtași, cine ar putea să le enumere? Dacă preoțimea arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș a dat atâtea dovezi de eroism, în mijlocul nenumăratelor atacuri piezișe câte s'a deslănțuit dela război încoace, cari căutau să surpe însăși temeliile și drepturile de existență ale bisericii unite, fără îndoială reculegerile anuale, introduse la noi și prezidate de aproape de Mitropolitul Sucei, au fost stimulentele și izvorul de întărire. S'au văzut preoți bătrâni, și dintre cei cu bărbile de fuior, plecând cu ochii aprinși de întinerire lăuntrică și

blagoslovind cu recunoștință timpul petrecut în cucernicii nevisate, lângă chivotul sfânt al catedralei dela Blaj, unde, cu ocazia acestor meditații și-au refăcut armatura sufletească și moralul de luptători ai lui Hristos.

Ar trebui să mai înșirăm atâtea noi biserici câte au răsărit în tot lungul și largul eparhiei în cei 15 ani de păstorie ai Mitropolitului Suci, precum și simțirea de adevărat părinte pe care a risipit-o pentru problema *Românilor secuizați*, de grija cărora făcea din nopți zile și din zile lungi ceasuri de sbucium, de care nu s'a despărțit până la moarte. Era cu gândul pururea la dânșii, îndurerat peste măsură, că cei chemați l-au ținut mai mult cu promisiuni, și preoții săi, trimiși în munții secuiești, suferă de foame și de lipsurile celea mai elementare, fără biserici, fără case parohiale, chiar fără odăjdii..!

Aproape același era cazul cu credincioșii uniți, respirați pretutindeni în marile centre ale vechiului regat, cari n'aveau preoți, n'aveau biserici și toată nădejdea lor era la Blaj, la „marele vlădică“, aproape singurul cu durere arzătoare pentru fiii trăitori în risipire, fără nici o îndrumare sufletească, prin cartierele de fabrici și de muncitori, în mijloc de atâtea primejdii ale vieții stricate de războiu. S'a gândit și la dânșii, conscriindu-i, ridicându-le capele, trimițându-le preoți.

O scurtă pomenire de comemorare, unde poate cuprinde atâtea laturi, ale unei atât de bogate vieți, ca a marelui Păstor Vasile Suci?

* * *

Când încheiu acestea rapsodice înseilări de momente din viața Mitropolitului Vasile Suci, portretul său îmi apare întreg, conturat în valuri de strălucitoare lumină pe ecranul închipuirii. Îi văd fruntea bombată, osoasă, clădită armonic, și neclintită, ca o catapiteasmă de stânci în bătaie de soare. Ochii săi hotărâți, expresivi, cari n'au cunoscut niciodată genele plecate și timide, privesc și acum, cu aceeași hotărâre senină, împăcată, eternitatea. O căldură de nimb îi taie orice asprime din figură și îi dă înfățișarea ieratică a icoanelor de evangheliști din cerimea catedralelor. Alături îmi imaginez numai decât simbolicul cap de leu, care nu înfrică, nu cutremură, ci liniștește și dă sentimentul odihnitor al tăriei desăvârșite.

„O figură de sfânt și de ostaș“ — a spus d. N. Iorga în lecția dată, după înmormântarea Mitropolitului Suci, celor ce strigă „nepolitic, antinațional și fără recunoștință contra Bisericii blăjlene“.

O figură eroică, o vedem noi astăzi, când îi pomenim cu pietate amintirea, la împlinirea unui an dela moartea sa.

AL. LUPEANU

Paul Bourget

În noaptea Crăciunului s'a stins, lin ca o candelă, „prințul romancierilor francezi“: *Paul Bourget*.

Fiul unui savant matematician din Clermont-Ferrand, Paul Bourget s'a născut la Amiens în 1852. Terminându-și studiile literare la Sorbona și la Școala de Inalte Studii din Paris, a ajuns profesor de retorică și filozofie la un liceu particular, unde funcționa și celebrul Brunetière. Studiile sale de critică, „*Essais de psychologie contemporaine*“ (1883—1885), prin care a debutat și în care s'a arătat un înfocat discipol al ateului Sainte-Beuve și al pozitivistului Taine, l-au făcut celebru încă acum cincizeci de ani. De atunci celebritatea lui a crescut mereu până ce a ajuns la renume mondial.

Primul său roman „*Cruelle Énigme*“ a apărut în 1885 și a avut un succes imediat. În 1886 ne-a dat „*Un Crime d'amour*“, urmat de „*Mensonges*“, „*Un Coeur de femme*“, „*Cosmopolis*“ și altele. Scrise sub influența lui Balzac, Zola și Renan și puse la index, ele arată pe P. Bourget ca un pătrunzător psiholog, dar foarte departe de creștinism; deși chestiunile de morală îl preocupau foarte mult.

Apariția *Discipolului* (Le disciple) în 1889 anunța o mare schimbare în gândirea și viața lui P. Bourget. Cartea atacă problema cea mai gravă din filozofia socială: *ideia de responsabilitate morală* și descopere unei tinerimi superficiale, iubitoare de diletantism, „seriozitatea gândirii, prețul acțiunii și înțelesul înfin't de grav al vieții“¹⁾. — *Discipolul* a însemnat începutul unei adevărate revoluții spirituale a Franței. Pentru că Bourget, pornit odată pe acest drum, a înțeles să meargă până 'n capet, bravând atmosfera dușmănoasă care îl înconjura. Și biruindu-ol O serie întreagă de alte romane celebre: *L'Étape* (1902), *Un Divorce* (1904; transpus și pe

¹⁾ V. GIRAUD: *Les Maîtres de l'Heure*, pag. 283.

scenă, cu succes extraordinar), *L'Émigré* (1907), *Lazarine* (1917), *Nos actes nous suivent*, etc.; apoi câteva volume de nuvele, teatru și critică — toate pun probleme mari și le rezolvă în același spirit nou, mereu adâncit: spiritul adevărului catolic.

Toate scrierile sale apărute după 1902 ilustrează, (toate, fără excepție) concepția sa grandioasă și profund creștină: *religia și legile morale sunt semnele și condițiile societății, iar respectul religiei și al moralei dă sănătate sufletului*. Și: orice crimă săvârșită de de noi în această lume, e pedepsită în persoana noastră sau a urmașilor noștri ¹⁾).

De sigur, a trebuit talent și stăruință eroică pentru a impune acest spirit nou în lumea naturalismului dominant. Bourget le-a avut. El are darul rar de a-și face cetitorii să judece, să cugete. Romanele lui nu se pot citi în grabă, pentru distracție; ele pun probleme și te silesc să cauți soluții. De aceea operele lui au stârnit polemici nenumărate, filosofice și sociale, în reviste și ziare. Din același motiv, el nu e gustat decât de mințile serioase, nu de superficiali. Căutătorii de „senzațional“ vor rămâne plictisiți de analizele lui psihologice, seci la aparență, dar cari învăluie mare bogăție de idei.

Și pe cât e de mare scriitorul, pe atât de impunător e *omul* Bourget. — Studiul societății pornite spre distrămăre l-a convins că numai morala decalogului poate asigura stabilitatea familiei și a statului. Urmând logica gândirii de sociolog, a recunoscut adevărătatea catolicismului. Nu numai pentru alții; ci în primul loc pentru sine: „*il faut vivre comme l'on pense, sans quoi on risque fort de penser comme l'on vit*“, zicea el. De aceea în tot timpul ultimilor 35 ani de viață a căutat să unească logica faptelor cu ortodoxia afirmațiilor sale.

A fost un catolic înflăcărat. Ori de câte ori i-s'a dat ocaziunea ca membru al Academiei, ca președinte al asociației scriitorilor francezi, ca vicepreședinte al asociației publiciștilor catolici), a căutat să-și manifesteze publice dragostea față de catolicism și cauza sa. Prin scrisul său a fost alături de marele convertit J. K. Huysmans, Verlaine, Bazin și Barrés, inițiatorul „*reînolrei*“ („*renouveau*“) catolice în literatura franceză contemporană, reînnoire realizată cu o strălucire orbitoare de Ch. Péguy, E. Psichari (nepotul lui Renan), H. Bordeaux (președ. Acad. franc.), Paul Claudel, Fr. Jammes, L. Mercier, E. Baumann, Louis Le Cardonnel, G. Goyau, Colette Yver, P. Renaudin, H. Ghéon, Gaëtan Bernoville, R. Valery-Radot, H. Massis, Fr. Mauriac, Ch. Le Goffic, și alții mulți, tot atâtea celebrități cari scriu și trăesc catolic.

¹⁾ Vezi mai multe la: J. CALVET: *Le Renouveau Catholique*, pag. 110 și urm.

Paul Bourget a murit creștinește; așa cum i-a fost copilăria și ultimii 35 de ani. Un venerabil preot lezuit, care i-a fost confesar un șir întreg de ani, l-a împărtășit încă odată cu sf. Sacramente înainte de a-și lua sborul spre veșnicul Vlflaim. Inmormântarea încă i-a fost în conformitate cu viața, operele și dorința sa: numai religioasă, fără discursuri, fără trompete și fără flori.

De încheiere aș mai aminti atât: Din operile lui P. Bourget, exceptând Discipolul, nu s'a tradus în românește decât din cele scrise sub influența naturalismului și puse la index. O dovadă în plus, că nu știm împrumuta dela streini — de cele mai multe ori — decât ce-i rău.

IOAN VULTUR

La moartea lui Fotios al II-lea

În ajunul anului nou ortodoxia a încrestat o pierdere mare: i-s'a stins din viață patriarhul ecumenic Fotios II din Țărigrad. Lumea ortodoxă, — și cu atât mai puțin cea eterodoxă, — nu s'a prea sinchisit însă de această pierdere. Biserica noastră dominantă, cum observă și d. Oct. C. Tăslăuanu (Zorile, 14. 1. 36), s'a purtat de astădată cu o „smerită indiferență“. Până și „Revista Teologică“ din Sibiu, care are 13 pagini pentru protestantul raționalist Drews, pomenirea lui Fotios II o face reproducând, prescurtat, după „Biserica și Școala“ din Arad (12. 1. 36), câteva rânduri informative, pentruca imediat să aibă și loc și informații mult mai ample despre profesorul atenian Andrutsos. Ba organul de intransigentă ortodoxie română, „Glasul Monahilor“ din București (5. 1. 36), vede în moartea icumenicosului o pedeapsă a lui Dumnezeu, pentrucă a pactizat cu anglicanii... Și să nu se uite, totuși, că adurmitul a cărui moarte a fost inserată, chiar și în presa română ortodoxă, ca un simplu fapt divers, era, cum remarcă d. I. Gh. Savin în „Viitorul“ bisericesc (1. 1. 36), „capul spiritual al întregii biserici ortodoxe“.

Sfârșitul acesta ce n'a impresionat pe nimeni, nouă ne-a prilejit, chiar prin nepăsarea generală în care s'a produs, clipe de creștinești reflexii. Gândindu-ne nu la persoană ci la caz, nu se poate să nu vedem și aci mâna lui Dumnezeu care umilește mândria, și lipsa iubirii o pedepsește cu receala și repulsiunea oarecum firească pe care o stârnește vrând-nevrând. Iar Bizanțul lui Eusebiu de Nicomedia, a arhiereului intrigant și eretic ajuns patriarh țărigrădean, în cursul vremilor asta a fost: cuiabar de orgoliu nesăbuit, nedemn de ierarhi creștini, și răsadniță de erezii. S'ajungă pe picior de perfectă egalitate cu episcopii Romei celei Vechi: gândul acesta i-a frământat aproape pe toți câți au urcat scaunul vlădicesc

de pe malurile Bosforului, dela tristul personagiu pomenit și până în zilele noastre. Afară de pușinii sfinți cari s'a nimerit să urce după aceea acel scaun. Și cum a fost de ex. un înaintaș ca Sf. Alexandru, care în săborul din Nicea (325) figurează ca simplu sufragane al celui din Heraclea Traciei, fără să nutrească veleități ca cele ce duc mai apoi pe alții din urmașii săi în scaun la usurparea titlului de patriarh ecumenic. Razimul de totdeauna în această cale a mândriei le-au fost împărații bizantini pe cari i-au slujit și cari i-au slujit. După vremuri și după oameni. De cele mai multe ori în paguba prestigiului preoțesc și a dogmelor bisericesti.

Moștenirea lui Fotios II a fost dintre cele mai încărcate de puncte negre. Numai dela moartea lui Constantin cel mare și până la săborul din 787, Constantinopolul a avut 19 episcopi și patriarhi eretici, osândiți de concilii, ori revoltați împotriva hotăririlor acestora. Și câte clătinări și după aceea, până la căderea Bizanțului în mâinile Turcilor, și până la faimosul Ciril Lucaris, cel ales de șapte ori patriarh, ca să fie din nou alungat. Ceeace de altfel nu-i ceva neobișnuit. Stambulul cunoaște și alte cazuri la fel. Așa: Ioachim III, mort în vremea războiului balcanic, era al cincelea urmaș al lui Ioachim IV. Și mai înainte de el, în 1848, Anthim IV era patriarh a doaua oară, ca succesor al lui Anthim VI. — S'a împlinit dorința patriarhului Mihail III: mai bine Turci în Țarigrad decât Latini. Și ce mirare ca Turcii să-i trateze turcește? Mai ales că, începând cu Genadie II, erau investiți de Sultan cu formula: „Să fii patriarh, și ceriul să te ocrotească. Poți conta totdeauna pe sprijinul meu și te vei bucura de toate drepturile înaintașilor tăi“. Drept dovadă de „favoare“ turcească a fost scos apoi dela Sf. Sofia, lăsându-i-se biserica Sfinților Apostoli. Aceasta nu peste mult a trebuit schimbată cu cea a Pammakaristei; mai târziu „favoritul“ sultanilor e scos și de aci și trimis la biserica Sf. Dumitru. În sfârșit, la 1603, patriarhului i-se dă biserica Sf. Gheorghe din Fanar, unde-și are și acum catedrala. Și la care Sanctitatea Sa de acum, dintr'un „favor“ special al lui Kemal Pașa, poate merge la slujbă în rasă și potcapiu...

Ce va fi de noul patriarh ecumenic, Veniamin I, fostul mitropolit al Heracleei, rămâne să se vadă. Constatăm însă că și alegerea acestuia a fost întâmpinată cu aceeași nepăsare, chiar și la ortodocși, cu care a fost primită vestea morții lui Fotios II. (După a cărui pristinătate, în treacăt și în paranteză fie spus și aceasta, în gazetele române se scria c'ar fi să i-se aleagă drept urmaș Sanctitatea Sa Miron I dela București. Cum vedem că n'a fost cazul). — Două fapte diverse: atâta se vede că înseamnă astăzi moartea, ca și alegerea unui patriarh ecumenic țarigrădean.

D. NEDA

Testamentul unui învățat

În preajma noului an ziarele au înregistrat, cu destulă sgarcenie, moartea distinsului profesor și savant dr. Ștefan Minovici, directorul institutului de chimie dela București. Defunctul a fost o glorie a științei românești, binecunoscut și foarte elogios apreciat și în străinătate. Revistele franceze și germane de specialitate i-au urmărit cu mare atenție în deosebi nouile ipoteze în legătură cu problema »colesteronului« din creier, cu ajutorul căruia căuta să deslege misterele mecanismului inteligenței.

Pentru țara noastră profesorul Ștefan Minovici s'a ilustrat însă mai ales prin noul institut de chimie, care s'a construit și organizat prin stăruința și inițiativele sale. »Profesorul Ștefan Minovici, prin concepțiile sale științifice și prin calitățile sale sufletești, a fost un mare animator, deschizând drumuri noi și dând posibilitate multor tineri din jurul său să se releveze« — spun, cu dreptate, ziarele. În plus, a fost creatorul Societății de chimie, membru corespondent al Academiei Române și membru activ al Academiei de științe, etc. etc. Deci, cu adevărat una dintre cele mai mari figuri ale științei românești.

Ziarele au aranjat însă foarte sumar memoria unei asemenea personalități. Un scurt necrolog azi, o prizărită biografie, câteva linii de merite și, uitare completă ca mâine. Să rămâie spațiul pentru asasinatele celebre, afacerile dela ordinea zilei, șperțurile, și alte »mari lovituri« de succese gazetărești. Ștefan Minovici, savantul, animatorul, deschizătorul de drumuri, sufletul distins, una dintre gloriile științei noastre actuale, fapt divers.

Păcat mai ales de *Testamentul* său, cel moral, atât de simplu în grai, de lipsit de podoabe stilare, aproape biblic, însă de-o uluitoare forță dinamică, asemănătoare cuvintelor apostolice, care ar trebui »afișat« pretutindeni (după datina parlamentară) în școli, în instituțiile publice, în trenuri, în gări, la primării, la intrările bisericilor chiar, în taberele străjărești și cercetășești, mai ales acolo unde se învârte tineretul de toate vârstele și clasele, să citească, să mediteze și să facă așa.

Iată cum știe să grăiască adevăratul și marele savant, în clipa când se desparte de nestatornica și sbuciumata viață pământească:

„Urmașilor și elevilor mei le recomand cuvintele Mântuitorului: »Eu sunt lumina lumii. Cel ce îmi urmează Mie nu va umbla întru întunerec, ci va avea lumină vieții«. Prin aceasta vă veți asigura triumful vieții și al activității voastre! Ridicați-vă în viața spirituală care înalță și a jertfei care imobilează. Fără ideal, nici o muncă constructivă, nici o energie creatoare.

„Ca să nu greșiți, ascultați în totdeauna de glasul conștiinței; conștiința e sufletul și sufletul e divin. — Dispar fericit că am făcut cât am putut“.

Asemenea testamente ne onorează neamul, știința. Mai mult decât toate reclamele răsunătoare, cari vreau să forțeze un »sfânt« românesc.

AL. M.

Sfântul chinovit din Jarrow

S'a destrămat de mult, acum douăsprezece veacuri împlinite, vasul de lut în care au ars până la capăt, cu lumină nestinsă și căldură nescăzută, trei iubiri ca trei făclii. Dar deși trupul Sf. Beda Venerabilul (673—735) s'a risipit întru celea dintru cari a fost zidit, sufletul său, resfrînt pe mii de fețe de foliante, a rămas pildă și călăuză la răspântii de drumuri. Pomenirea lui, din prilejul celui de al XII-lea centenar dela săvârșirea sa din viață, s'a făcut cu adâncă pietate atât în Anglia nașterii sale cât și în alte părți ale lumii catolice. In deosebi în cadrele cinului monahal benedictin căruia-i aparținuse Sf. Beda, neprihănitul, neobositul și înțeleptul Dascăl al Bisericii.

Trei iubiri au pâlăpăit fără încetare în sanctuarul candid al inimei sale. Le cunoaștem din chiar mărturisirea lui: *Inter observantiam disciplinae regularis et cotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui*. Idealul de viață dela care nu s'a abătut câte zile a avut acest ieromonah smerit după vorbă, după port, a fost adecă acesta: ceasurile de răgaz ce-i rămân, în marginile rânduelli mănăstirești, după isprăvirea slujbelor de strană, să le petreacă învățând, dând altora învățătură și scriind. — Cum a și făcut până când solia cerească l-a chemat la odihna și strălucirea slăvilor de sus.

Cu ce implacabilă consecvență și-a realizat, ceas de ceas, programul de mai sus, se știe din istoria vieții sale. La vârsta de șapte ani e dat în seama sf. abate Benedict Biscop din Wearmouth să-i poarte grija educației. Ceeace acesta face cu dragă inimă. Cum va face și urmașul său întru egumenie, Ceolfrid. Ambianța atât de plastic exprimată în deviza benedictină: *Ora et labora!* îi devine din bună vreme element de viață plăpândului orfan, despre care altfel toate semnele arată că mâna Domnului e cu dânsul. Trimis la școala mănăstirească din Jarrow pentru învățătură mai înaltă, întrece toate așteptările. Strădania proprie și îndrumările unor dascăli buni îl introduc în secretele limbii latine. Și cu asta i-e deschisă calea spre comorile de înțelepciune ale celor vechi. Cei doi Clemente, Atanasie, Vasile, Fulgențiu, Ilarie, Izidor, Ipolit și Ciprian, Ambrosie, Augustin și Ieronim alătura de S. Gregoriu

Marele, de Pliniu și de clasicii latini îi destăinuiesc, în nopți de studiu, minuni pân' aci de puține capete cuprinse și învrednicite de admirația cuvenită. La noăsprezece ani e socotit vrednic de harul diaconiel. De hirotonit însă nu se hirotonește decât după alți unsprezece ani de studiu încordat și aspră viață călugărească. Numai atunci se crede întru câțva îndreptățit să aducă Sf. Jertfă și să frângă și pâinea învățaturii celor dornici de ea.

Dar apoi și-a și făcut datoria deplin la altar și la catedră. Slujia ca un înger, cuvânta ca un arhanghel. Pentru elevii săi era un oracol-miracol. Era maestru desăvârșit, fie că era vorba de gramatică, de științele naturale, de Sfinții Părinți, de Sf. Scriptură ori de istoria bisericească și profană. La altar, pe amvon ori pe catedră: el la fel de recules, de stăpân pe sine și de cumpănit și dovedit era în vorbă. Omul rugăciunii și omul cărții: asta s'a vădit a fi pretutindenea și totdeauna. Roadele consecvenței întru actualizarea permanentă a devizei ordinului său au rămas posterității într'o mulțime de lucrări cari îmbrățișează toate preocupările vremii, dela Viața Sf. Cuthbert, predici, exegeză, poesii religioase și epigrame, până la tratate despre ortografie, metrică, figuri de retorică, matematică, cosmografie, și unul chiar și despre tunete. Opera lui capitală rămâne însă nemuritoarea „*Historia ecclesiastica gentis anglorum*” care l-a consacrat definitiv ca Părintele istoriografiei engleze.

S'a sfârșit cum a trăit: rugându-se și muncind. Slăbit de moarte, se ostenește cu tălmăcirea Evangheliei lui Ioan în limba în care-l învățase măicuța-sa să spună măririle Domnului. La capitolul din urmă însă nu-l mai ajută puterile. Lângă patul lui de luptă cu moartea carea e la ușă, stă numai ucenicul drag Wilfrid, pentru că cealaltă lume mănăstirească e în procesiune cu moaștele sfinților. „Măestre dragă, — se încumetă cu greu ucenicul, — lipsește un singur capitol: nu-ți va fi prea cu oboseală să mai vorbești?” „Nu, — răspunde muribundul, — ia-ți repede peana și scrie”. Și Wilfrid așterne cu înfrigurare pe pergament cuvintele Măestrului ce abia mai respiră. Intr'aceea sosesc în chiliuța celui ce se stinge o seamă de ieromonahi de-ai casei. Beda le împarte puținele mărunțișuri devoționale ce avea, ca să treacă în veșnicie lipsit de toate cele pământești. „Măestre dragă: încă un verset!” mai îndrăznește Wilfrid. „Scrie și asta, dar repede!”. „Acum s'a sfârșit”, răsuflă oarecum ușurat ucenicul. „Adevăr grăiești, — abia se aude glasul celui în agonie — acum s'a sfârșit”. Și făcând semn să-l întoarcă nițel pe o lature, a privit lung-lung în spre locul unde atâția ani îngenunchiase, se rugase și meditase în chiliuța-i monahală... — Și-a adormit în Domnul într'o ultimă și supremă sforțare să cânte și el cu tovarășii de călugărie: Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto...

D. N.

CRONICI — INSEMĂRI

Congresul Astru-lui

»Astrul« studenților noștri uniți și-a ținut primul său congres general la Blaj, în 20—22 Decembrie 1935. Faptul este cât se poate de îmbucurător. Ne dăm doar seama cu toții de rolul esențial pe care îl are în viața popoarelor pătura intelectuală. Ea este purtătoarea ideilor și a spiritului care pătrunde pe înțetul întreg organismul social. De aceea, încheierea universitarilor noștri în rânduri de luptă sub steagul ideii creștine este o problemă vitală pentru întreg viitorul Bisericii și pentru renașterea morală a neamului. — Inceputul făcut la Blaj e de bun auguriu. Din toate punctele de vedere, congresul a fost la înălțime. S'a simțit aci, într'adevăr, trecând o nouă suflare a Spiritului Sfânt care, »cu a sa putere creatoare va învi și va sfinți fața pământului«. (Pius XI). Fiindcă, trebuie s'o recunoaștem, Spiritul Sfânt i-a adunat și i-a încălzit pe tinerii noștri dela înaltele școale până au ajuns aci. Ingrijirea pe care le-am dat-o noi: statul, societatea și biserica, lasă mult de dorit. Cei doi factori dintâi, s'ar putea spune, că fac tot ce pot pentru stricarea și pierzarea tineretului. Cu atât mai grea datorie revine însă bisericii, care va trebui să facă singură aproape totul. E timpul suprem, dar și prielnic, să îmbrățișeze problema cu mai

multă tărie decât până acum. Să înceapă neapărat cu realizarea celor două deziderate principale din moțiunea congresului: preoțiduhovnici pentru școalele înalte și căminuri bune. Nici o greutate nu trebuie să fie prea mare pentru înfăptuirea acestui minim indispensabil. — E vorba de viitorul nostru! (a)

Artă națională și catolicism

Bisericii Romei i-se aduce nu odată, cu mai multă ori mai puțină reavoință, învinuirea că ar nivela și ar absorbi în internaționalismul său tot ce-i specific național. Faptele însă grăiesc altfel. Și contra faptelor nu contează afirmațiile gratuite.

Din seria nesfârșită a faptelor concludente sub raportul menționat reținem, după *Vita Ecclesiae* (1 XII 35) unul singur: *Asociația Artiștilor Catolici Japonezi* va aranja anul acesta a patra *expoziție* a sa. Cu acel prilej se va face și dovada dezvoltării continue a artei japoneze, răspândită, prin produse de-ale sale, chiar și în Europa și America.

O seamă de specimene de-ale acestei arte au fost prezentate nu de mult și Sf. Părinte care, după informațiile agenției *Univers*, a apreciat foarte elogios spiritul creștin și simțul artistic ce se manifestă prin ele. Totodată

a ținut în chip special să reliefeze cu laudă împrejurarea că sunt atât de bine »adaptate tradiției și caracterului nobilului popor nipon« din care fac parte artiștii. Iar cardinalul prefect al congregației de Propaganda Fide n'a pregetat să scrie în legătură cu această mișcare artistică autohtonă: »Arta care exprimă adâncimile spirituale ale crezului catolic și caracterul unui neam dovedește în chip sensibil și foarte eficace că Biserica Romei n'are pretenția de a introduce ori de a reprezenta o formă particulară de civilizație, ci dimpotrivă, primește cu brațele deschise, pentru a sfinși, tot ceea ce e bun și frumos la un neam. În aceeași vreme viața creștină va înflori și ea cu atât mai viu în lumea catolicilor japonezi, pentru că printr'o artă ca aceasta facultățile sufletului, intelectul și simțirea, sunt diriguiespre viața spirituală«.

Așa se gândește la Vatican unde-i capul și inima creștinismului integral. Amăsurat acestui fel de a gândi și simți se purcede în lungul și latul lumii catolice. (n.).

Domnul Onisifor nu se astâmpără

Cititorii noștri au auzit, sigur, de faima domnului profesor de pedagogie dela universitatea din Cluj, care răspunde la numele Onisifor Ghibu. Acest pedagog, în loc să-și vadă de pedagogia sa, s'a apucat în timpul din urmă să dărâme catolicismul, fiindcă, mă rog, catolicismul e o primejdie pentru neamul românesc și mai ales pentru actualele fruntarii ale țării, a căror apărare a luat-o domnul pedagog în antrepriză cum s'ar lua d. p. o tipografie oare-

care. Noi, evident, nu temem catolicismul de năvala d. Onisifor. Biserica a văzut alte năvale și năvăliri făcute și organizate de alți oameni cu alt cap, alte mijloace și alte.. puteri. Dacă ne ocupăm totuși azi de dsa, o facem cu totul din alte motive. Atâta timp cât dsa pe temeiul nu știm cărei delegații (?) dispunea de judecătorii de instrucție și de procurorii țării, aranjând spectacolele dela Arad, Oradea, Maria-Radna și din alte locuri, cu perchiziții în miez de noapte, am tăcut. Ne-am zis că e treaba ministrului de justiție să apere prestigiul magistraturii de fanteziile unui individ prea... deștept. Și nu ne-au interesat nici conferințele dela *Frăția ortodoxă română*, nici cele ținute săptămânile trecute ca musafir al *Societății femellor române ortodoxe*. Căci fiecare își caută conferențiarul cu care are afinități morale și intelectuale. Era deci, ca să zicem așa, o chestiune pur internă a celor două organizațiuni, în care noi nu voim să ne amestecăm.

Zilele acestea însă pedagogul și-a debitat vechile și cunoscutele-i deșteptăciuni în incinta universității din capitală. Situația e, în cazul acesta, cu totul alta. Înainte de toate universitatea este o *instituție de cultură superioară a țării* și, în al doilea rând, acolo pedagogul s'a prezentat cu girul *Ligii anti-revizioniste*. Ori, și una și cealaltă, și universitatea și liga, ne interesează și pe noi. Căci, de, suntem

și noi cetățeni ai acestui stat și membri ai Ligii antirevizioniste. Cum am zis, nu ne temem biserica, fiindcă întemeietorul ei a spus că nu o vor învinge nici porțile iadului. Deci nici d. Onisifor. Asta e cert. Ne este însă milă de tineretul universitar pe care deșteptăciunile d. Onisifor îl pot zăpăci și ne este milă de Liga antirevizionistă, pe care conferințele lui o pot compromite. Și ar fi păcat și de tineret și de ligă.

În interesul deci al lor și numai al lor îl invităm pe domnul pedagog să se astâmpere. Să nu uite că toate își au o limită, chiar și deșteptăciunea prea ilariantă. Peste limită nu e prudent să se treacă. Fiindcă, ori cum, o limită are și răbdarea noastră. Noi am dori să rămânem în marginile ei, dacă însă pedagogul va continua, va urma ceea ce, pentru prestigiul universității din Cluj, al cărei profesor din păcate e, am dori să nu urmeze. Căci noi avem leac pentru toate boalele și neputințele. Așa suntem noi catolicii. De aceea înc'odată: *a se înceta*. (p)

Primul congres de teologie panortodox

În 16—18 Ianuarie c. s'a ținut la București conferința de pregătire a primului congres de teologie ortodoxă, care va avea loc la Atena în 22 Noembrie 1936. Alături de delegații celor trei facultăți românești au participat la congres câte un reprezentant al teologilor ortodoxe din Atena, Belgrad, Sofia, Varșovia și un

trimis al institutului ortodox din Paris. — Conform programului stabilit cu acest prilej, la Atena se va clarifica înainte de toate »poziția științei teologice în biserica ortodoxă»: principiile ei fundamentale; libertatea cercetării științifice și autoritatea bisericească; influențele catolice, protestante și filozofice asupra teologiei ortodoxe după căderea Constantinopolului și »orientarea teologiei nou ortodoxe către teologia patristică». — Se vor face apoi expuneri asupra unei serii întregi de probleme bisericești (de ex. convocarea unui sinod ecumenic, calendar, recăsătorirea preoților, posturile, codificarea canoanelor, revizuirea textelor liturgice etc.). În urmă se va preciza situația facultăților de teologie în cadrul activității generale științifice și se vor formula unele deziderate. — Așteptăm cu tot interesul plănuitul congres, căruia îi urăm deplin succes nu numai în interesul ortodoxiei, ci al ideii creștine în general. Subliniem în deosebi intențiunea comisiunii pregătitoare, de-a îndrepta tot mai strâns teologia ortodoxă spre izvoarele curate ale tradiției patristice. Făcând așa, este sigur că se va face un mare pas înainte, nu numai spre unificarea destul de necesară în sânul ortodoxiilor naționale însăși, ci și spre marea dorință a Mântuitorului »ca toți să fie una...» Bând cu toții aceeași apă spirituală, bun e Domnul, și ne vom face cu toții și un singur trup mistic al lui Hristos. — Așa cum trebuie să fim! (a.)

Conveniri irenice

Se aranjază în Franța, începând din anul 1932, la Rusalii. Primele întruniri de acest fel, la cari au participat protestanți, ortodocși

și catolici, s'au ținut în cartierul parisian »L'oiseau bleu«, la casa unui protestant. În cei dintâi doi ani participanții catolici au fost puțini. Anul trecut la Chain-tréauvil, aproape de Nemours, în casele Uniunii Tinerilor Creștini, au luat însă parte mai mulți, conferențiind și profesorul-călugăr dominican P. Congar din Saulchoir. Tema generală pentru toți conferențiarilor a fost: Crucea în viața personală. Nu se desbat niciodată puncte de controversă confesională. Totul se reduce la întâlniri frățești, cu creștinești schimburi de idei, dela cari se așteaptă să se înțeleagă mai bine cu vremea că cei ce s'au botezat întru Hrisios își pot spune cu toții: Eu ți-s frate, tu-mi ești frate.. Și-i păcat de zidul ridicat între noi de neînțelegerea și răutatea omenească. (n).

Studentimea catolică cehoslovacă la lucru

Tot ce are mai bun această studentime e organizat și activează în cadrele asociației *Moravan* cu sediul central în Brno. Această asociație, patronată în chip special de episcopatul cehoslovac, aranjază sistematic, între altele, și foarte cercetate cursuri de filosofie. Asta săptămână de săptămână, având tot sprijinul celor mai de seamă cugetători creștini ai țării. Membrii asociației se îngrijesc în fiecare Duminică de câte o liturghie a comunității, la care cei mai mulți se cuminecă. Sufletul asociației e Mgr. Dr. Heger, care nu de mult a ridicat la Dalecin o minunată casă a asociației, pentru vacanțe. Fiecare grup studentesc »Moravan« își are duhovnicul său. Așa s'a ajuns ca mulți membri să se cuminece zilnic. La exerciții spi-

rituale iau parte anual cu toții. Asociația scoate o revistă științifică »Akord«, una literară »Rad«, — amândouă bine apreciate, — și are și o secție muzicală ce a dat o serie întreagă de concerte. — Tinerilor le dau mare sprijin și »bătrânii«, foștii membri ai asociației, cari înțeleg să lucreze cu drag în fruntea unui tineret ce nu socoate pe cei mai în vârstă buni de dat la o parte. (n).

Pomenirea Papel Silvestru I

dela a cărui moarte, la 31 Dec. 1935, s'au împlinit 16 secole, și pe care și Biserica răsăriteană îl pomenește în ziua de 2 Ianuarie, se va face la Roma, cu multă solemnitate. — Silvestru I este Pontifcele primului sinod ecumenic (dela Niceea 325) și este primul Papa, care ajunge la cârma Bisericii (la 314) imediat după publicarea edictului dela Milano (a. 313) dat de Constantin cel Mare. — Se va face la Roma între Paști și între Înălțarea Domnului, din acest an, o săptămână de studii, cu scop de a scoate la iveală cât mai multe aspecte ale epocii lui Silvestru I și a lui Constantin cel Mare. (m).

Mireni la culmea datorințelor creștine

La banchetul »Cavalerilor Sf. Columb« ținut nu de mult în Londra, a luat parte și pâr. O'Brien, preot australian. Referindu-se la stările din partea de lume de unde venise dânsul, a remarcat: »Acolo (în Australia), biserica noastră e organizată magnific. Și trebuie s'o spun: își mulțumește originea laicilor. În ciuda legii care, vreme de 30 de ani, a interzis să-și pună preot catolic piciorul

În acele paragini, în ciuda conștrângerii de a asista la serviciile religioase protestante, mirenii aceștia și-au păstrat așa de bine credința lor încât, când a putut da pe la ei preot de-ai lor, i-a aflat foarte bine pregătiți și le-a putut împărtăși numai decât Sfintele Taine«. (n).

Dragoste cu sila

Cei vre-o 40.000 Români ortodocși din Ungaria și Sârbii, frați întru ortodoxie, tot din Ungaria, s'au trezit că tare i-au căzut la inimă unui anumit *Németh István*, un fost preot răspopit, care însă pe acești »fii rătăciți« ține cu orice preț să-i strângă la pieptul său părințesc. Mănat de această »dragoste«, în 1928, după cum cetim în organul de informații *Observator* (Nr. 2 din 17 Ianuarie 1936) s'a stabilit în vechea parohie românească ortodoxă a Szentes-ului, unde s'a ales cu forța preot al credincioșilor Români, în mare parte maghiarizați. Pe care cale »mântuitoare« noul »păstor« s'a angajat că va aduce

în scurtă vreme și restul recalci-trant, Români și Sârbi, laolaltă.

În această calitate, cel dintâiu lucru care l-a făcut a fost să declare parohiile române ortodoxe din Ungaria »parohii gr. orientale maghiare«. Apoi a convocat un congres bisericesc care l'a ales episcop al noiei »Biserici gr. or. maghiare«. Dar nu i-a prea mers în noua postură căci Țarigradul, după ce a fost orientat în cauză, l-a repudiat, iar guvernul maghiar, în urma unor intervenții diplomatice, l'a abandonat și el. Deși patriarhia siro-jacobită îl făcuse în toată regula episcop și mitropolit. Judecătoria din Szentes în Decembrie trecut l'a obligat să părăsiască și casele parohiale ortodoxe de acolo.

Ceeace însă mitropolitul (!) Németh nu vrea s'o facă. El ține una și bună: e capul tuturor Românilor și Sârbilor ortodocși din Ungaria. Și locuința din Szentes n'o părăsește. În acest sens a telegrafat regentului Horthy. — Unde nu-i eschis să întâlnească »înțelegere«. (n).

BIBLIOGRAFIE

ROMULUS SEIȘANU: *Principiul naționalităților*. București. Tipografia ziarului „Universul“. 1935. Prețul: Lei 100.

Propaganda revizionistă ungurească, nici azi, după 16 ani de eforturi zadarnice, n'a scăzut din intensitate. Ziare, reviste, broșuri și alte publicații, tratează această problemă sub toate aspectele posibile, înfățișând astfel opiniei publice europene realitățile Ungariei dinainte și de după războiu în o lumină cu totul falsă, încercând pe aceste căi să câștige simpatiile marilor state, pentru ideea reînvierii Ungariei, între frontierele avute până la 1918.

Valului de publicații revizioniste ungurești, trebuie să i-se răspundă

prin tot atâtea lucrări de specialitate antirevizioniste, cari să pună această problemă în lumina curată a adevărului istoric și etnic. Dl R. Seișanu caută, în volumul „Principiul naționalităților“, să îmbrățișeze întregul aspect al revizionismului unguresc, punând la punct atâtea din tânguiriile false ale statului vecin.

Autorul se ocupă de originea și evoluția naționalismului, ajungând la definiția naționalității și națiunii. Elementele de bază ale naționalității și națiunii sunt alcătuite din rasă, limbă, credință religioasă, moravuri,

instinct național, conștiință națională, cultul patriotic, teritoriul și principiul dinastic.

Evoluția statului este înfățișată în întreaga ei desfășurare, începând cu evul antic, și până la cel modern, culminând în noțiunea statului național. Principiul naționalităților, pe care se bazează existența statelor naționale, a fost proclamat — deși începe în veacul X — și dezvoltat abia în secolul XIV. Intrat azi în problemele dreptului internațional, acest principiu se bazează pe ideea de rasă, principiul etnic, cel al limitei etnografice, al dreptului istoric, cel de autodeterminare, și principiul plebiscitului.

Aceste principii, au determinat dezvoltarea conștiinței naționale în veacul XIX, în mijlocul atâtor popoare din Europa, carea la rândul său, a dus la unitatea teritorială a Italiei, Germaniei, apoi la rededeptarea conștiinței naționale la popoarele din Austro-Ungaria și din Peninsula Balcanică.

Ca să poată dovedi caracterul eteroglot al monarhiei Austro-Ungare, autorul înfățișază o serie de cifre statistice, din întâia jumătate a veacului XIX, referitoare la populația acestui stat, apoi harta etnografică a lui Fr. Czvernig apărută la 1856, în care granița etnică a românismului din șesul Tisei este aproape identică cu cea politică actuală fixată prin tratatele de pace.

Tendențele și preocupările de unitate națională, cari frământau sufletul popoarelor subjugate de pe teritoriul diferitelor state mari din Europa, au fost din nou ridicate la suprafață, de către marile sguđuri, produse de războiul mondial. Mesajul președintelui Wilson, din 8 Iunie 1918, a proclamat în numele aliaților nu numai principiile pe cari se va încheia pacea, dar și constituirea de state independente, ale căror fron-

tiere să fie stabilite, pe temeiul liniilor de naționalitate.

În baza punctelor wilsoniene, Românii din monarhia Austro-Ungară, în toamna anului 1918, hotărâsc întâi la Cernăuți, apoi la Alba-Iulia, unirea Bucovinei și Ardealului cu statul liber al României, după ce cu un an mai înainte Basarabia s'a proclamat provincie neatârnată de Rusia, cu dreptul de a hotărî singură de soarta ei viitoare.

Conferința de pace, prin diferitele tratate încheiate între statele interesate, a avut la bază tocmai principiul naționalităților, fixând, pe temeiul lui, noile frontiere ale statelor din Europa Centrală și răsăriteană.

Dintre statele cari se consideră mai neîndreptățite prin tratatele de pace, este în locul întâi Ungaria, și tocmai aici a luat naștere și s'a dezvoltat, ca nicăiri în altă țară, ideea de revizuire a tratatelor.

Dr. R. Seišanu, întemeiat pe date statistice, arată cum revizionismul unguresc nu are nici o bază istorică sau etnică, întrucât numărul ungarilor de pe teritoriul acestui stat era, în veacurile XVII—XVIII, foarte redus în comparație cu restul populațiilor de altă limbă. În veacul al XIX — mai ales în doua jumătate — însă numărul lor crește considerabil, prin maghiarizarea populațiilor de altă limbă din Ungaria, desnaționalizare făcută prin biserică, școală, administrație, colonizări etc.

Actuala frontieră româno-ungară a fost fixată pe baza hotarului etnic, dintre Români și Unguri. Elementele alogene deși se întâlnesc ici colo, resfirate sub forma de insule în zona de câmpie a Tisei, totuși Românii sunt aceia cari alcătuiesc aproape pretutindeni majoritatea populației. Minoritățile etnice dela apusul țării sunt stabilite aici la date relativ târzii, așa încât se poate dovedi cu ușurință timpul, când s'au făcut aceste infiltrații de populații.

Statisticele referitoare la populația Ungariei, până la 1869 — erau făcute de către Curtea din Viena — dau în o mare măsură numărul exact al naționalităților din această țară. Ele arată frontiera etnică a românismului dela apusul țării aproape peste aceeași linie, peste care este fixată actuala graniță politică. După 1870 — până la 1918 — numărul Ungurilor crește vertiginos, în schimb celelalte naționalități de pe teritoriul Ungariei stagnează, dacă nu cumva înfățișază chiar un vădit regres.

Frontierele României fixate prin tratatele de pace corespund deci întru toate principiului naționalităților, ele cuprind o majoritate covâr-

șitoare românească, pe teritoriul căreia se găsesc, sub forme de insule izolate, grupuri mărunte de minorități etnice. Același principiu l-a avut în vedere conferința de pace, atunci când a fixat actualele granițe ale Poloniei, Cehoslovaciei, Austriei, Ungariei, Iugo-Slaviei, Bulgariei, Turciei și Greciei.

Iată problemele mai importante, cuprinse în câteva rânduri, și pe cari Dl. Seișanu le tratează în studiul său, cu reală competență și temeinice cunoștințe istorico-juridice. Cartea D-sale va rămânea pentru multă vreme o operă utilă, pentru combaterea bolnăviciosului revizionism unguresc.

Ștefan Manciulea

Către prieteni și binevoitori,

Intâiul număr al revistei „Cultura Creștină” se trimite la adresele tuturor cunoscuților pe cari îi socotim între fruntașii bisericii noastre și ai vieții religioase românești. Pentru isbânda gândurilor de cari suntem animați, cerem sprijinul tuturor celor ce vreau renașterea morală și spirituală a neamului în slujba căruia ne-am angajat.

În credința că sunteți dintre cei ce ne înțeleg pe deplin și vreau să fie alături de noi și cu obolul lor, Vă rugăm să binevoiți a Vă înscrie între abonații revistei, trimițându-ne chiar de pe acum prețul abonamentului, cel puțin pe o jumătate de an înainte.

Dacă însă, din vre-un motiv oarecare, aceasta nu ar fi posibil îndată, Vă rugăm să ne remiteți cartă poștală alăturată la acest număr, completată conform dorinței, ca să putem avea o situație clară asupra abonamentelor la cari putem conta.

Pentru cazul că abonarea revistei nu Vă este posibilă nici într'un chip, rugăm remiterea numărului de față! Pe cei ce rețin acest număr, îi socotim între abonați, cu toate obligamentele cuvenite.

Mare serviciu ați face revistei și cauzei pe care o reprezintă, arătându-o prietenilor și cunoscuților DVoastră și îndemnându-i să o aboneze.

Remiterea numărului dela cei ce nu doresc să se aboneze, rugăm stăruitor să se facă fără întârziere (cu fășia de adresă cu tot), fiindcă al doilea număr nu se mai trimite decât la adresele cu situația lămurită.

Cu cele mai călduroase sentimente

COMITETUL DE DIRECȚIE

Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj